

ውስብስብ ቅፅላዊ ሀረግ

አንደ ሰማዊና ግላዊ ሀረጎች ሁሉ፣ ቅፅላዊ ሀረጎችም ውስብስብ ሊሆኑ ይችላሉ። የሚወላሰቡትም ከአረፍተ ነገሮች ጋር እየተቀናጁ አቢይ ሀረጎቻቸውን ሲመሰርቱ ነው። ዝርዝሩን ከዚህ ቀጥሰን እንመልከታለን። የሚከተሉትን ምሳሌዎች አንይ።

- (ሀ) ከአሰቴር የበሰጠ ወፍራም 1
- (ለ) ከካሳ የባሰ አጭር

አነዚህ ቅፅላዊ ሀረጎች ናቸው። ስለሆኑም እንደ ማንኛውም ቅፅል በሰማዊ ሀረግ ውስጥ ከመሪው ሰም እየቀደሙ ሊገቡ ይችላሉ። ይህም እንደሚከተሰው ነው።

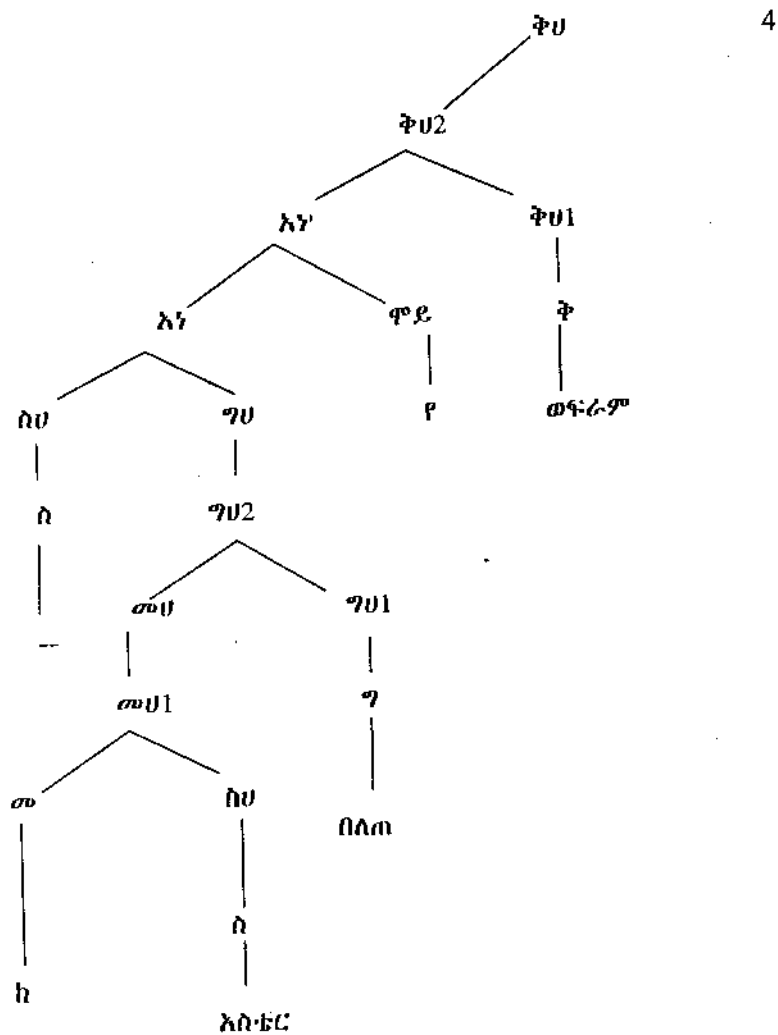
[ከአሰቴር የበሰጠ ወፍራም] ሴት 2

በግልፅ እንደሚታየው፣ [ከአሰቴር የበሰጠ ወፍራም] የሚሰው ቅፅላዊ ሀረግ፣ ሴት የሚሰውን ሰም ቀድሞ በገላጭነት ገብቶአል። ይህ አይነተኛ የቅፅል አገባብ ነው። [ከአሰቴር የበሰጠ ወፍራም] የሚሰው ቅፅላዊ ሀረግ መሪ [ወፍራም] የሚለው ቅፅል ነው።

[ከአሰቴር የበሰጠ] 3

የሚሰው ክፍል ወፍራም የሚለው ቅፅላዊ መሪ አጎላማሽ ሲሆን፣ ተግባሩም ንፅፅርን ማሳየት ነው። ንፅፅሩ በአሰቴርና በሴላ ባልተጠቀሰ ሰው መካከል ሲሆን፣ ማነፃፀሪያው ውፍረት ወይም ወፍራም መሆን ነው። [ወፍራም] የሚለው የሀረጉ መሪ ወፈረ የሚል ሁኔታን የሚገልፅ አቻ ግሰ አሰው። አንድ ሰው የሚያደርገውን ሳይሆን፣ የሚሆነውን የሚያመለክት ስለሆነ፣ የሁነት ግሰ እንደሚባል ባሰፈው ክፍል ገልፀናል። እንደዚህ ያሉ ግሶች በሙሉ መሙሊያ የላቸውም። አላቸው ከተባሰ፣ መሙሊያ ሊሆን የሚችለው ራሱ ሁዋኙ ሰማዊ ሀረግ ነው። ስለዚህም ንዑስ ሀረጎቻቸውን የሚያዋቅሩት ብቻቸውን እንደ ምሰሶ እየቆሙ ነው። ከእነሱ ጋር አቻ ዝምድና ያላቸው ቅፅሎችም እንደዚሁ መሙሊያ ስለሌላቸው፣ ንዑስ ሀረጎቻቸውን የሚመሰርቱት ብቻቸውን ነው። አንድ ግሰ መሙሊያ የሌለው ከሆነ፣ ከእሱ ጋር ተዛምዶ ያላቸው ቅፅሎችና ሰሞችም እንደዚሁ መሙሊያ አይኖራቸውም። መሙሊያ የመያዝ ወይም ያሰመያዝ በአንድ ክፍል ብቻ የሚወሰን ባህሪ ሳይሆን ተዛማጅ ነው።

በአቢይ ሀረግ ደረጃ [ወፍራም] የሚለው መሪ ቅፅል ከንፅፅራዊ አረፍተ ነገሮች ጋር ሊዋቀር ይችላል። የአወቃቀሩ ሁኔታ እንደሚከተለው እናሳያለን።

ከመዋቅሩ እንደሚታየው፣ ንፅፅራዊ አረፍተ ነገር [ወፍራም] ከሚለው ንዑስ ቅፅላዊ ሀረግ ጋር በአጎላማሽነት ተዋቅሮአል። ጥገኝነቱን የምታመለከተው /የ/ ስትሆን፣ እስከም እንደተለመደው አረፍተ ነገሩን ተከትላ በሞይ ስር ትገኛለች።

ከዚህ ላይ አንድ ነገር ልብ ልንል ይገባል። ይኸውም በስማዊና በቅፅላዊ ሀረግ ውስጥ የሚገቡ የገላጭም ይሁን የመሙሊያ አረፍተ ነገር ሞይ አንድ

አይነት መሆኑን ነው። በሁለቱም ውስጥ ሞዩ /የ/ ሲሆን፣ አገባቡም ከላይ እንደተገለጸው አረፍተ ነገሩን አየተከተለ ነው። ይህ ሞዩ በግሳዊ ሀረግ ውስጥ ካዩናቸው ጥገኛ አረፍተ ነገሮች ሞዩ በከፊል የተለየ ነው። እንደምናስታውሰው፣ በግሳዊ ሀረግ ውስጥ ያዩናቸው የመሙሊያና የአጎላማሽ አረፍተ ነገር ሞዩች በአብዛኛው መሰተዋድጆች (በጥንቱ አጠራር መስተጻምሮች) ናቸው። በአብዛኛው የምንልበት ምክንያት፣ ቀደም ሲል አንዳየነው፣ ይመሰላል የሚለው ግስ መሙሊያ አረፍተ ነገር /የ/ የሚል ሞዩ ሰላለው ነው።

ሰማዊ ሀረጎችና ቅፅላዊ ሀረጎች የሚመላሰሱበት ሌላም ባህሪ አለ። ይኸውም የሁለቱም መሙሊያዎች ሊቀሩ የሚችሉ መሆናቸው ነው። በዚህም ባህሪያቸው ከግሳዊ ሀረግ መሙሊያ ይለያሉ። ምክንያቱም የግሳዊ ሀረግ መሙሊያ ሊቀር አይችልምና። ሊቀር የሚችለው አጎላማሹ ብቻ ነው። ይህ ደግሞ የማንኛውም አጎላማሽ ሀረግ ባህሪ ነው። የቅፅላዊና የሰማዊ ሀረግ አጎላማሽ አረፍተ ነገር ምን ጊዜም ግሳዊ ነው። በዚህም ሰማዊ ከሆነ አጎላማሽ አረፍተ ነገር ጋር ሊዋቀር ከሚችለው፣ ከግሳዊ ሀረግ ይለያሉ። ወደ ዕፁ-መዋቅሩ እንመለሳለን።

የንፅፅራዊው አረፍተ ነገር ባለቤት በግህድ አንደማይታይ አንገንዘባለን። በታው ሰነጠብጣብ የተሸፈነው ነው። በግሱ ላይ ግን /-ኧ-/ በሚለው እፅፋ ተጠቅሶአል። ከዚህም ይዘቱ የሶስተኛ መደብ፣ ነጠላ ቁጥር፣ ተባዕታይ ስታ መሆኑን እንረዳለን። ይህ ባለቤት፣ ቅፅላዊው ሀረግ በመሙሊያነት ከገባበት ግሳዊ ሀረግ ባለቤት፣ ማለትም ካሳ ከሚለው ሰም ጋር በትርጉም አንድ ነው። ተነጻጻሪው ሰማዊ ሀረግም እሱው ነው። ይህን ከሚከተሉት ምሳሌዎች መረዳት ይቻላል።

- (ሀ) [[ካሳ]]]]---ከአሰቴር የበለጠ] ወፍራም] ነው]] 5
- (ለ) [[አሰቴር]]]]---ከእኔ የበለጠች] ቀጭን] ነች]]

በመጀመሪያው ምሳሌ ውስጥ፣ ነው በሚለው ግስ መሪነት የተዋቀረው ግሳዊ ሀረግ ባለቤት፣ ካሳ የሚለው ሰማዊ ሀረግ ነው። [ከአሰቴር የበለጠ] የሚለው ግሳዊ አረፍተ ነገር ባለቤትም እሱው ነው። በጥገኛው አረፍተ ነገር ውስጥ በግህድ ሊከሰት ያልቻለው በሁለት ምክንያት ነው። አንደኛው፣ ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ በእፅፋ መጠቀሱ ሲሆን፣ ሁለተኛው ደግሞ ከአቃፊው አረፍተ ነገር ባለቤት ጋር በቅርፅም ሆነ በትርጉም አንድ መሆኑ ነው። ይህ ባለቤት በግህድ ቢታይ ኖሮ፣ አረፍተ ነገሩ፣

የሚል ድግግሞሽ የሚታይበት መዋቅር ይሆን ነበር። ቀደም ሲል፣ ቁጥጥሩ የማያሰፈልግ ድግግሞሽን እንደማይፈቅድ ገልጾልናል። ለዚህም ነው የጥገኛው አረፍተ ነገር ባለቤት የሆነው ካሳ በግህድ ሲከሰት ያልቻለው።

በሁለተኛው ምሳሌ፣ ማለትም በ5(ሀ) ውስጥ የሚታየው ሁኔታም እንደዚህ ነው። አሰቴር የሚለው ሰማዊ ሀረግ የእትፉም (ጥገኛው) ሆነ የእቃፊው አረፍተ ነገር ባለቤት ነው። በሁለቱም አረፍተ ነገሮች ግሶች ላይ [-ች] በሚል የባለቤት አፅፋ ተጠቅሶአል። ከፍ ሲል የጠቀሰው የድግግሞሽ ችግር እንዳይከሰት፣ በእቅፉ አረፍተ ነገር ውስጥ በግህድ ከመከሰት ታቅቦአል። ከዚህም ሁኔታ የእቃፊና የእቅፍ አረፍተ ነገር ባለቤት አንድ ሲሆን፣ በግህድ ከመከሰት የሚታቀበው የእቅፉ አረፍተ ነገር ባለቤት ነው ብሎ ማጠቃለል ይቻላል።

የንፅፅራዊ አረፍተ ነገር ግሶች የተወሰኑ ናቸው። የሚወሰኑትም በሚገልፁት የንፅፅር መጠን ነው። ንፅፅሩ እኩልነትን፣ በላዊነትን እና ተበላጭነትን ያሳያል። ግሶቹም እነዚህን ተግባራት የሚገልፁ ናቸው። በተራ አረፍተ ነገር ሲገለፅ፣ ንፅፅሩ የሚከተለውን ይመሰላል።

- (ሀ) ካሳ አሰቴርን ያክላል 7
- (ለ) ካሳ ከአሰቴር ይበልጣል
- (መ) ካሳ ከአሰቴር ያንላል

የመጀመሪያው ምሳሌ እኩልነትን፣ ሁለተኛው በላዊነትን፣ ሶስተኛው ደግሞ ተበላጭነትን ያሳያል። ግሶቹ ውሱን የሆኑት፣ ንፅፅሩ ውሱን በመሆኑ ነው። ቀደም ሲል እንዳመለከትነው፣ እንደዚህ ያሉ አረፍተ ነገሮች፣ በእነዚህ ሁኔታዎች ሀረግ ጋር ሲዋቀሩ፣ የሚከተሉትን ይመሰላሉ።

- (ሀ) አሰቴርን የምታክል ወፍራም 8
- (ለ) ከአሰቴር የበለጠች ወፍራም
- (መ) ከአሰቴር ያነሰች ወፍራም

በግልፅ እንደሚታየው፣ ቅፅሎቹ ከንፅፅራዊ አረፍተ ነገሮች ጋር ተዋቅረው ውስብስብ ቅፅላዊ ሀረግ መሰርተዋል። ቅንጅታዊ ስርዓታቸው በተራ ቁጥር (4) ላይ የተመለከተ ስለሆነ፣ ከዚህ ላይ እንደግመውም።

ንፅፅራዊ መስተዋድዶቹ /ሀ/ እና /-ን/ ናቸው። የመጀመሪያው አበላላጭ ሲሆን፣ ሁለተኛው አደላዳይ፣ ማለትም እኩልነትን አመልካች ነው። ከዚህ ተግባራቸው በመነሳት አበላላጭና አደላዳይ መስተዋድዶች ልንገኛቸው እንችላለን።

አደላዳይ አረፍተ ነገር፣ በተራ መስተዋድዳዊ ሀረግነት ሊከሰት ይችላል። በዚህን ጊዜ መስተዋድዱ እንደ ይሆናል። ስለዚህም አስቴርን የምታክል የሚለው አደላዳይ አረፍተ ነገር፣ እንደ አስቴር የሚል አደላዳይ መስተዋድዳዊ ሀረግ ይሆናል። ከቅፅሉ ጋር ሲገባም እንደ አስቴር ወፍራም የሚል ይሆናል። ከዚህ ላይ አስቴር የሚለውን ስም ተከትሎ የገባው /-ን/ መስተዋድድ መሆኑን መረዳት ያስፈልጋል። መስተዋድድ በመሆኑ፣ እንደ የሚለው ሌላ መስተዋድድ ከሰው ቀድሞ ሲገባ፣ /-ን/ ይጠፋል።

የውስብስብ ቅፅላዊ ሀረግ ግንኙነት ከሰማዊ ወይም ከግላዊ ሀረግ ጋር ነው። ከሰማዊ ሀረግ ጋር በነጻዎቹነት፣ ከግላዊ ሀረግ ጋር በመሙሊያነት እንደሚከተለው ይገባሉ።

(ሀ) ካላ [[ከአስቴር የበለጠች ወፍራም] ሚስት] አላችው 9

(ለ) ካላ [[ከእኔ የበለጠ] ወፍራም] ነው

በመጀመሪያው ምሳሌ [ከአስቴር የበለጠች ወፍራም] የሚለው ውስብስብ ቅፅላዊ ሀረግ፣ ሚስት የሚለው ንዑስ ስማዊ ሀረግ ገላጭ ነው። ቅፅላዊ ሀረጉ ውስብስብ ስለሆነ፣ ስማዊ ሀረጉም ውስብስብ ሊሆን ችሎአል። ቅፅላዊ ሀረጉ ተራ ሲሆን፣ ባለፈው ክፍል ስለ ሀረግ ሰንወጃይ እንዳየነው፣ ስማዊ ሀረጉም እንደዚህ ተራ ይሆናል። በዚህን ጊዜ፣

[ከአስቴር የበለጠች ወፍራም ሚስት] 10

የሚለው ውስብስብ ስማዊ ሀረግ፣

[ወፍራም ሚስት] 11

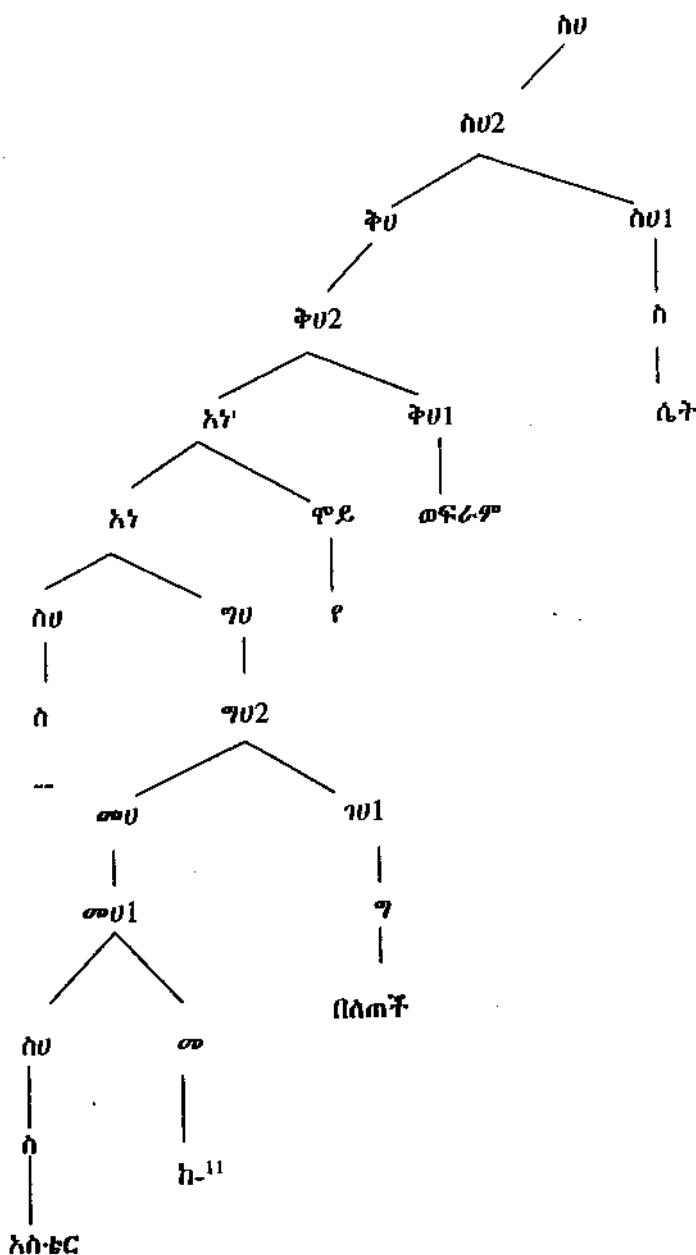
የሚል ተራ ቅፅል ብቻ የሚገኝበት ስማዊ ሀረግ ይሆናል።

በሁለተኛው ምሳሌ (9A) ውስጥ፣ [ከእኔ የበለጠ ወፍራም] የሚለው ውስብስብ ቅፅላዊ ሀረግ፣ ነው የሚለው የመሆን ግስ መሙሊያ ሆኖ ገብቶአል። በዚህም ምክንያት፣ ነው የሚለው ግስ ውስብስብ ግላዊ ሀረግ ሊመሰርት ችሎአል። ቅፅላዊ ሀረጉ ውስብስብ ባይሆን ኖሮ፣ ግላዊ ሀረጉ ውስብስብ ላይሆን፣

[ወፍራም ነው] 12

የሚል ተራ ግላዊ ሀረግ ይሆን ነበር።

በተራ ቁጥር (10) ውስጥ የተመለከትነው ውስብስብ ቅፅላዊ ሀረግ፣ ከሰማዊ ሀረጉ ጋር ያለውን መዋቅራዊ ግንኙነት እንደሚከተለው አድርገን በፀ - መዋቅር እናሳያለን።

¹¹ በታህታይ መዋቅር፣ መስተዋድዳዊ ሀረጎች ቀኝ መሪ መሆናቸውን ልናስታውስ ይገባል። መስተዋድድ ድጋፍ ስለሚፈልግ ከመሙላያው ስም መነሻ ላይ የሚቀጠለው በላዕላይ መዋቅር ነው። ተለጣፊነት የሰው ብቻ ሳይሆን፣ የአቅመ ቤስ ምዕላዶችም ባህሪ ነው።

አንደዚህ ካሉ ውስጠሰብ ቅፅላዊ ሀረጎች የሚዋቀር አርፍተ ነገር ውስጠሰብ ነው። የውስጠሰብነቱ ደረጃ የተለያየ ሊሆን ይችላል። ለምሳሌ፣ ስማዊ ሀረጉ ብቻ ውስጠሰብ የሆነበት አረፍተ ነገር፣ ስማዊና ግላዊ ሀረጎቹ ውስጠሰብ ከሆኑበት አረፍተ ነገር ያነሰ ውስጠሰብ ነው። ለምሳሌ ያህል የሚከተለውን አንመለክት።

[ገነት[ካሳ ያገባት[ሴት [ክአሰቴር የበለጠች[ወፍራም[እንደሆነች[ታውቃለች]]]]]] 14

በዚህ ምሳሌ ውስጥ አንድ ውስጠሰብ ባለቤት ስማዊ ሀረግ፣ አንድ ውስጠሰብ ቅፅላዊ ሀረግ፣ እንዲሁም አንድ ውስጠሰብ ግላዊ ሀረግ አለ። ሁሉም የሚገኙት ታውቃለች ስሜሰው ግስ መሙሊያ ሆኖ በገባ አረፍተ ነገር ውስጥ ነው። ሀረጎቹ የሚከተሉት ናቸው፡

- (ሀ) ካሳ ያገባት ሴት 15
- (ሰ) ክአሰቴር የበለጠች ወፍራም
- (መ) ... እንደሆነች

ካሳ ያገባት ሴት የሚለው ውስጠሰብ ስማዊ ሀረግ ሆነች በሚለው ግስ ስሜሙራው ግላዊ ሀረግ ባለቤት ነው። ክአሰቴር የበለጠች ወፍራም የሚለው ውስጠሰብ ቅፅላዊ ሀረግ ደግሞ የዚህ ሆነች የሚለው ግስ መሙሊያ ነው። ግሱና መሙሊያው ተዋቅረው፡

ክአሰቴር የበለጠች ወፍራም እንደሆነች 16

የሚሰውን ውስጠሰብ ግላዊ ሀረግ መሰርተዋል። ካሳ ያገባት ሴት የሚለው ውስጠሰብ ስማዊ ሀረግ፣ የዚህ ግላዊ ሀረግ ባለቤት ነው። ሁለቱ ሲቀናጁ፡

ካሳ ያገባት ሴት ክአሰቴር የበለጠች ወፍራም እንደሆነች 17

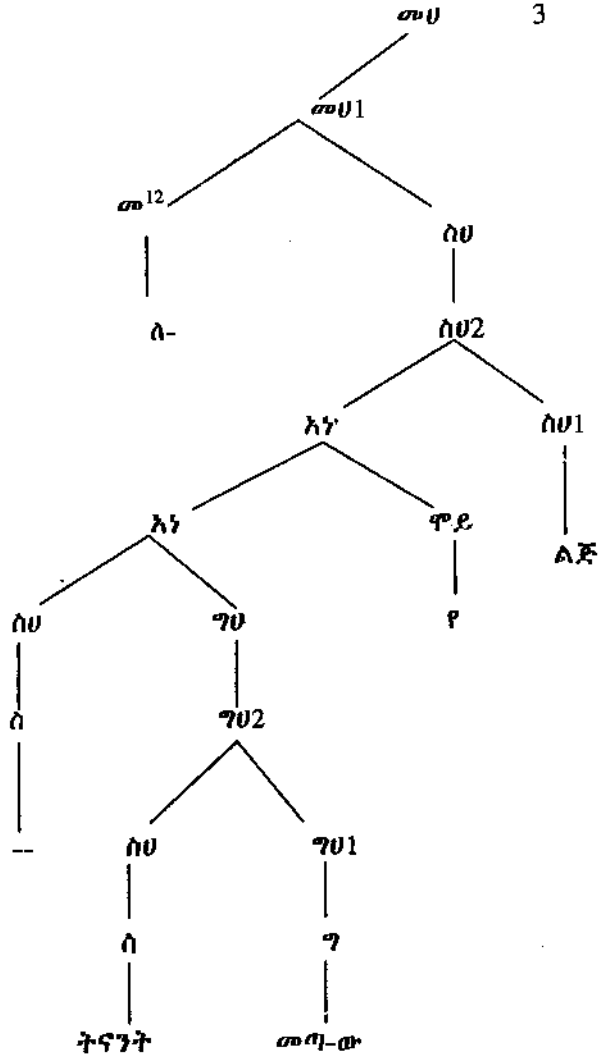
የሚሰውን መሙሊያ አረፍተ ነገር አናገኛለን። መሙሊያነቱ ታውቃለች ስሜሉው ግስ ነው። ግሱ ከዚህ መሙሊያ ጋር ሊዋቀር የሚከተለውን ይመስላል።

ካሳ ያገባት ሴት ክአሰቴር የበለጠች ወፍራም እንደሆነች ታውቃለች 18

ገነት የሚለው ስም የዚህ ውስጠሰብ ግላዊ ሀረግ ባለቤት ነው። ሁለቱ ሲዋቀሩ፣ በተራ ቁጥር (14) የተመሰከተውን ውስጠሰብ አረፍተ ነገር አናገኛለን። ከዚህ በላይ

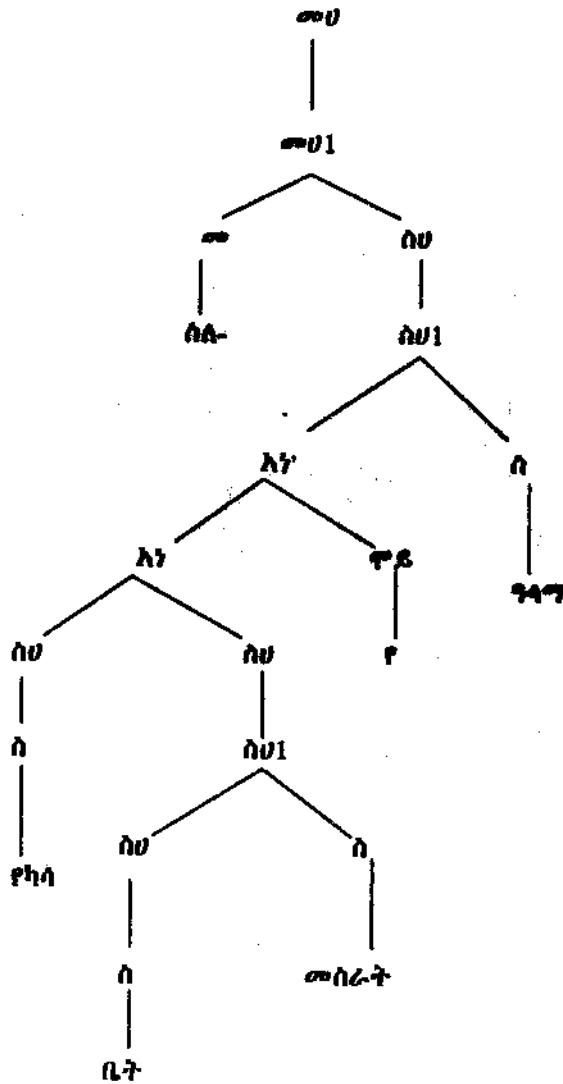
ገዢው አረፍተ ነገር አዛማጅ ነው። የተዛመደው ባለቤቱ ሰማዊ ሀረግ ነው። ሰለሆነም ቦታው በነጠብጣብ ተሸፍኖአል። የተዛመደ ሀረግ በግሀድ ለከሰት አይችልምና። ይዘቱ በአዛማጁ ግሰ ላይ ከሚታየው አፀፋና ከሰማዊ ሀረጉ መሪ፣ ግለትም ልጅ ከሚለው ስም፣ ይታወቃል። አዛማጁ ሀረግ የተዋቀረው ከንዑሱ

¹² ቀደም ሲል እንደተገለፀውና መስተዋድዳዊ ሀረጎች ቀኝ መሪ ናቸው ብለን፣ ባጠቃለልነው መለረት፣ ከዚህ ላይም መስተዋድዳዊው መሪ በስተቀኝ መገንጠት እንዳለበት እናምናለን። ቢሆንም ለቀላል አቀራረብ ስንል መሪውን በግራ በኩል አስቀምጠናል።

ሰግዌ ሀረግ ጋር ሲሆን፣ የሚመሰርተውም አቢዩን ሰግዌ ሀረግ፣ ግለትም (ሰሀ2) ነው። ይህ አይነተኛ የገላጭ አረፍተ ነገር መዋቅራዊ ባህሪ ነው። ከገዑ ሀረግ ጋር አየተዋቀሩ አቢይ ሀረግ ይመሰርታሉ።

ስለ የሚሰውን መስተዋድድና የመሙሊያውን አረፍተ ነገር መዋቅራዊ አገባብ ከዚህ ቀጥለን በፊት መዋቅር አናሳያለን።

4

በግልፅ እንደሚታየው፣ የክላ ቤት የመሰራት የሚለው ሰማዊ አረፍተ ነገር፣ ዓላማ ለሚለው መሪ ስም መሙሊያ ሆኖ፣ ንዑሱን ሰማዊ ሀረግ (ሰሀ1)ን መሰርቶአል። አረፍተ ነገሩ ሰማዊ ነው። መሪው መሰራት የሚለው የድርጊት ስም ሲሆን፣ አይነቱ ደግሞ ኢውሱን ነው። በመሆኑም ሰማዊ ሀረጉን፣ ማለትም ካላን፣ የሚጠቅስ አፀፋ የለውም። ስለዚህም፣ ባለቤቱ በግህድ ሊከሰት የቻለው /የ/ የምትለዋን የዘርፍ ምዕላድ በማሰቀደም ነው። ይህን ቀደም እድርገን ስለ ውስጠሰብ ግላዊ ሀረግ መሙሊያ ሰንወያይ ያየነው ስለሆነ፣ እዚህ ላይ ብዙ አንገባቦትም።

በዚህ ንዑሉ ክፍል በዝርዝር የተመለከትነውን እንደሚከተለው አናጠቃልላለን። ያተኮርነው በውስጠሰብ አረፍተ ነገር ላይ ነው። ውስጠሰብ አረፍተ ነገሮች ከውስጠሰብ ሀረጎች ይዋቀራሉ። ውስጠሰብ ሀረጎች አረፍተ ነገራዊ መሙሊያ እና/ወይም አጎላማሽ (ገላዊ) ያላቸው ናቸው። ከዚህ አኩዋያ ውስጠሰብ የሆነ ሰማዊ፣ ግላዊ፣ ቅፅላዊና መለተዋድዳዊ ሀረጎችን ተመልክተናል። በዑሱም ውለጥ፣ አረፍተ ነገሮች መሙሊያ እና አጎላማሽ (ገላዊ) እየሆኑ በጥገኝነት ሲገቡ አይተናል። አረፍተ ነገሮቹ ለማዊና ግላዊ ናቸው። ግላዊ አረፍተ ነገሮች ውሱን ናቸው። ጊዜን፣ ባለቤትን እና መለተዋድዳዊ ሀረግን የሚያመለክቱ ምዕላዶች አሉዋቸው። ሰማዊ አረፍተ ነገሮች ውሱን ወይም ኢውሱን ሊሆኑ ይችላሉ። ውሱን ሰማዊ አረፍተ ነገሮች የባለቤት አፀፋ ብቻ አላቸው። ኢውሱን አረፍተ ነገሮች ምንም አፀፋ የላቸውም። ስለዚህም ባለቤታቸው እንድም በግህድ ሊከሰት አይችልም፣ ከተከለተም /የ/ የምትለዋን የዘርፍ ምዕላድ መያዝ አለበት። በግህድ በማይከሰትበት ጊዜ፣ ይዘቱ ከአቃፊው (እናት) አረፍተ ነገር ባለቤት ይዘት ሊታወቅ ይችላል። ይህም በተወሰኑ መዋቅሮች ብቻ ነው።

በሰማዊ ሀረግ ውስጥ የሚገኙ ገላዊ አረፍተ ነገሮች አዛማጅ፣ በቅፅላዊ ሀረግ ውስጥ የሚገኙ አረፍተ ነገሮች እነፃፃሪ ሊሆኑ፣ በግላዊ ሀረግ ውስጥ የሚገኙ ደግሞ እንደ ጊዜ፣ ምክንያት፣ ዓላማ፣ ወዘተ፣ ያሉ የተለያዩ ተውላክ ግላዊ ተግባራትን የሚገልፁ አረፍተ ነገሮች ናቸው። ከአገባባዊ ባህሪያቸው በመነሳት፣ ገላዊ አረፍተ ነገሮችን ተውላክ ግላዊ፣ ተውላክ ሰማዊ፣ ተውላክ ቅፅላዊ ልንላቸው አንችላለን። ይህን ክፍል በሚቀጥለው ውስጠሰብ አረፍተ ነገር እንለናበታለን።

አስቱር [ትናንት በግ የሸጠላት ነጋደ] [ክፋኛ ለላታሰላት] [ከማንም የበሰጠ አጭበርባሪ] መሆኑን [ሰፖሊሊ በሰጠችው ቃል] አረጋግጣለች 5

በቅንፍ ውስጥ የሚታዩት መዋቅሮች እንደ ቅደም-ተከተላቸው ውስጠሰብ ሰማዊ ሀረግ፣ ውስጠሰብ ግላዊ ሀረግ፣ ውስጠሰብ ቅፅላዊ ሀረግ እና ውስጠሰብ መለተዋድዳዊ ሀረግ ናቸው። አረፍተ ነገሩ ከዚህም የበለጠ ሊውስበት ይችላል። ትንታኔውን በዕፁ - መዋቅር ለማላየት ይሞክሩ።

ውስጠሰብ መጠይቃዊ አረፍተ ነገር

ባለቶት ሁለት ገዑስ ክፍሎች፤ ስለ ተራና ውስጠሰብ አረፍተ ነገሮች ተወያይተናል። ተራ አረፍተ ነገሮች ከተራ ሀረጎች፤ ውስጠሰብ አረፍተ ነገሮች ከውስጠሰብ ሀረጎች እንዴት እንደሚዋቀሩ በዝርዝር ሰማየት ሞክረናል። በዚህ ገዑስ ክፍል ደግሞ ባለፈው ካየናቸው ለየት ያሉ ውስጠሰብ አረፍተ ነገሮችን እንመረምራለን። ወደ ዝርዝሩ ከመግባታችን በፊት ግን ምናልባት ስለ አረፍተ ነገር ተግባር አንዳንድ ተጨማሪ ነጥቦችን እንደገና ግንኙነትና ግልፅ ግድረት ጠቃሚ ሳይሆን አይቀርም። ርግጥ ጉዳዩን ቀደም ሲልም በመጠኑ አንስተነዋል። መድገሙ ጉዳት የለውም።

ግንኙኛውም አረፍተ ነገር የሙሉ ሀሳብ መግለጫ ነው። ቁጥንቁጥም በሀሳብ መግለጫነቱ ሙሉ ወይም ከፊል ሀሳብን የሚያስተሳልፉ የቃላት፣ የሀረጎችና የአረፍተ ነገሮች ክምችት ነው። ያልተሙዋሳ ሀሳብ በቃል ወይም በሀረግ ሊገለፅ ይችላል። ሙሉ ሀሳብ ስለ አንድ ክስተት የሚሰነዘር ሀተታ ነው። ሀተታው ስለ ክስተቱ ድርጊት ወይም ባህሪ ወይም ሁነት ሊሆን ይችላል። አንድ አረፍተ ነገር ሙሉ ሀሳብን የሚገልፀው ክስተቱንና በእሱ ላይ ሲሰጥ የሚገባውን ሀተታ አቀናጅቶ ሲይዝ ነው። ክስተቱን ወይም ሀተታውን ብቻ በመያዝ ሙሉ ሀሳብ ሊሰጥ አይችልም። ሀሳቡ-ጎደሉ ይሆናል።

ከዚህ ሁኔታ ሲታይ፣ ካሁን በፊት እንደተገለፀው፣ አንድ አረፍተ ነገር እንደ አንድ ድርሰት ሊቆጠር ይችላል። አንድ ድርሰት ርዕስና በእሱ ላይ የቀረበ ደርሳን ወይም ሀተታ አንደሚኖረው ሁሉ፣ አንድ አረፍተ ነገርም እንደዚሁ ክስተትና በእሱ ላይ የቀረበ ሀተታ ይኖረዋል። ክስተቱን እንደ ርዕስ፣ ሀተታውን እንደ ደርሳን፣ አረፍተ ነገሩን ደግሞ አንደ ድርሰት አድርጎ ግየት ይቻላል። አንድ ድርሰት የተሙዋላ ነው የሚባለው ርዕሱንና በዚያ ላይ ሊባል የሚገባውን ሁሉ፣ ከጥቅሉ አስከ ዝርዝሩ አካቶ ሲይዝ እንደሆነ ሁሉ፣ አንድ አረፍተ ነገርም ሙሉ ነው የሚባለው፣ ክስተቱንና በእሱ ላይ ሊቀርብ የሚገባውን ሀተታ አቀናጅቶ ሲይዝ ብቻ ነው።

አንድ ድርሰት የተሰየየ ያደራረሰ ዘዴ እንዳለው ሁሉ፣ አንድ አረፍተ ነገርም የተለያየ ያወቃቀር ሰርዓት አለው። በደውን የሚወሰነው የድርሰቱ ተግባር ነው። ድርሰቱ ተራ ሀሳብን የሚገልፅ ከሆነ፣ አደራረሱ ተራ ሊሆን ይችላል። አረፍተ ነገርም እንደዚሁ ነው። ተራ ሀተታን የሚያስተላልፍ አረፍተ ነገር አወቃቀር ተራ ነው። በአንድ ግስ መሪነት ላይ ብቻ ይመሰረታል። ባለፈው ክፍል መጀመሪያ ላይ ያየናቸው አረፍተ ነገሮች የዚህ ምሳሌ ናቸው። አረፍተ ነገሩ አፅንዖትን የተላበሰና ጥልቅ ሀሳብን የሚያቀርብ ከሆነ፣ አወቃቀሩ ከተራው አረፍተ ነገር አወቃቀር ይለያል። ከዚህ አንጻር ለአብነት የሚከተለውን እንመልከት።

አስቴር ብርጭቆውን ሰበረችው

ይህ ሙሉ ሀሳብን ያዘል ተራ አረፍተ ነገር ነው። የሀሳቡ ርዕስ አስቴር የሚለው ስም ነው። ሀተታው ብርጭቆውን ሰበረችው የሚለው ክፍል ነው። ርዕሱና ሀተታው ድርሰቱን፣ ግለትም አረፍተ ነገሩን ፈጥረዋል። ከመዋቅር አኩዋያ፣ ርዕሱ አስቴር የሚለው ባሕርይ ስማዊ ሀረግ ሊሆን፣ ሀተታው ብርጭቆውን ሰበረችው የሚለው ግሳዊ ሀረግ ነው። የሁለቱ ቅንጅት ውጤት አረፍተ ነገሩ ነው። አረፍተ ነገሩ ብርጭቆውን ሰበረችው የሚለውን ግሳዊ ሀረግ ብቻ በመያዝ የተመዋላ ሀሳብ ሊሰጥ አይችልም። ስለዚህም ብርጭቆውን ሰበረችው የሚለውን ሀረግ የሚሰማ ሰው፣ ብርጭቆውን የሰበረችው ግን ነች? ወይም ግን ነች ብርጭቆውን የሰበረችው? ብሎ በአፅንዖት መጠየቅና የነደሰውን ሀሳብ ግጥንት ይኖርበታል። ጥያቄው የርዕስ ጥያቄ ነው፤ የሀተታ አይደለም። በሌላ በኩል ደግሞ አስቴር የሚለውን ስም ብቻ ከተናጋሪው አንደበት ቢሰማ? አስቴር ምን ሆነች ወይም ምን አደረገች? ብሎ መጠየቁ የማይቀር ነው። ይኸኛው ጥያቄ የርዕስ አይደለም፤ የሀተታ ነው፤ ርዕሱ ተሰጥቶአልና። ከዚህ አንጻር ሊታይ፣ አንድ አረፍተ ነገር ስለ አንድ ከሰተት የሚያተት ብቻ ሳይሆን፣ የሚጠይቅም ሊሆን ይችላል። እንደዚህ ያለ አረፍተ ነገርም መጠይቃዊ አረፍተ ነገር እንደሚባል ባለፈው ክፍል ስለ ተራ አረፍተ ነገር ሰንወያይ ገልፀናል።

ከፍ ሲል አንደተገለጸው፣ ድርሰቱ ግለትም አረፍተ ነገሩ፣ የባለቤትና የአንቀፅ ቅንጅት ነው። ባለቤቱ አስቴር የሚለው ስማዊ ሀረግ ሊሆን፣ አንቀፅ ብርጭቆውን ሰበረችው የሚለው ግሳዊ ሀረግ ነው። ቅደም-ተከተል አገባባቸውን ሰንመለከት፣ ባለቤቱ ቀድሞ፣ አንቀፅ እሱን ተከትሎ አንደገባ እንረዳለን። ከዚህ ላይ ታዲያ አንድ ጥያቄ ሊነሳ ይችላል። ይኸውም፣ ቅደም-ተከተሉ ለምን አንደዚህ ሆነ? የዚህ ግልጽ ሊሆን አይችልም ነበር ወይ? የሚል ነው። ጥያቄው ስለ ተራ አረፍተ ነገሮች እወቃቀር ሰንወያይ መነሳት ነበረበት። ያኔም ይነሳ አሁን፣ መልሳችን “አወን፣ ቅደም-ተከተሉ የዚህ ግልጽ ሊሆን ይችል ነበር!” የሚል ነው። ሊሆን ይችል ነበር፣ የምንልበት ምክንያት፣ በግሳዊው ሀረግ የሚጀምሩና በባለቤት የሚጨርሱ ወይም በባለቤት ጀምረው በተሳቢ ስማዊ ሀረግ የሚጨርሱ ቁጥንቁጥዎች በዓለም ላይ ስላሉ ነው። ሩቅ ሳንሄድ፣ እንደ ግዕዝ ያሉ የሴም ቁጥንቁጥዎችንና እንደ አንዋክ ያሉ የአባያዊ ቁጥንቁጥዎችን ብንመለከት፣ በባለቤት ጀምረው በተሳቢ የሚጨርሱ መሆናቸውን እንረዳለን። ይህን ከሚከተለው የግዕዝ ምሳሌ መገንዘብ ይቻላል።

እነ አነብብ መጽሐፈ
 እኔ አነባለሁ መጽሀፍን
 እኔ መጽሀፍን አነባለሁ

የአማርኛ ስርዓትም እንደዚህ በባለቤት ጀምሮ በተሳቢ የሚጨርስ ሊሆን ይችላል ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ እንደ ግዕዝ ያሉ ቁጥንቁዎች፣ እንደ አማርኛው ስርዓት በግስ ሊጨርሱ ይችሉ ነበር። ከትውረት አንጻር ሲታይ፣ የማንኛውም ቁጥንቁዋ የአረፍተ ነገር ስርዓት በግስ መጨረስ ወይም አለመጨረስ ነው፤ ብሉ ማጠቃለል ይቻላል። ግሱ የአረፍተ ነገሩ ማሰሪያ ወይም መቁጥጭ ስለሆነ እሱ ከሚገኝበት ቦታ አንጻር፣ የአረፍተ ነገሩን ቅደም-ተከተላዊ ስርዓት ማወቅ ይቻላል።

ከዚህ አንጻር ቁጥንቁዎች ሁሉ ያላቸው ዕድል በግስ መጨረስ ወይም መጀመር ነው። ከዚያም አልፎ እንዳንድ የሰነ-ልሳን ተዋሪዎች የቁጥንቁዋው ሁሉ ታህታይ አወቃቀር፣ ባለቤት - ግስ - ተሳቢ ነው። በማለት አጠንክረው ይከራከራሉ። ወደ ዝርዝሩ እንገባም።

ትውረቱ ይህ ሆኖ ሳለ፣ አንድ ቁጥንቁዋ አንዱን ወይም ሌላውን ስርዓት የሚከተልበት ራሱን የቻለ ምክንያት አለው። ምክንያቱ አገንዛዝ (አመለካከት) ብሉም አገላለፅ ነው። ማንኛውም ሰው አካባቢውን የሚገነዘበው እየመረጠ ነው። ሁሉንም ሊገነዘብ አይችልም። ሲናገርም ሆነ ሲሰማ እየመረጠ ነው። ሀይወት ራሱን ምርጫ ነች። ለንመርጥ ነው የምንውለው።

ጫካ ውስጥ የገባ ሰው ጫካውን በጥቅል፣ አለያም እያንዳንዱን ዛፍ በተናጠል ይመለከታል። ከዚያም ስለ አጠቃላይ ጫካ ወይም ስለ አንድ የተለየ ዛፍ የተገነዘበውን ይናገራል። ስለ አንድ ዛፍ የሚናገር ከሆነ፣ ንግግሩ በዛፉ አይነት ወይም መጠን ላይ ሊያተኩር ይችላል። በመጠኑ ላይ ካተኮረ፣ ትልቅ ወይም ትንሽ ብሉ ገለጻውን በቅፅል ይጀምርና ዛፍ ብሉ በለም ይጨርሳል። አጠቃላይ ገለጻውም ትልቅ ዛፍ የሚል ሰማዊ ሀረግ ይሆናል። ትኩረቱ በዛፉ ላይ ከሆነ፣ ዛፍ ብሉ፣ ገለጻውን በሰሙ ይጀምርና፣ ትልቅ ብሉ በቅፅል ይጨርሳል። ይህም ዛፍ ትልቅ የሚል ሰማዊ ሀረግ ይሆናል። የሌሎቹ ሀረጎች ቅደም-ተከተል ስርዓትም በዚህ አገንዛዝ ላይ የተመሰረተ ነው ለማለት ይቻላል።

በዚህ አይነት አትኩሮትን ያገኘ ነገር አትኩሮትን ካላገኘ ነገር ቀድሞ ከአንደበት ይወጣል፤ ቀድሞም ይደመጣል። በአረፍተ ነገር ደረጃ፣ ቀድሞ የሚወጣ ነገር ደግሞ ሰማዊ ወይም ግሳዊ ሀረግ ነው። ከዚህ ውጭ ሊሆን አይችልም። ሌሎቹ ሀረጎች በነዚህ ውስጥ በገላጭነት ወይም በመሙሊያነት ወይም በመስተጻምርነት የሚገኙ ናቸው። ርግጥ፣ የየራሳቸው የቅደም - ተከተል ስርዓት አላቸው። ይህም ቢሆን መሪያቸውን በመነሻ ወይም በመድረሻ የሚያስቀምጥ ነው። ከዚህ አንጻር የአማርኛ ሀረጎች መሪ መጨረሻ ላይ እንደሚገኝና በዚህም ምክንያት ቁጥንቁዋው ቀኝ መሪ እንደሆነ በከፍል ሁለት ስለ ሀገ-መዋቅር ሰንወያይ ተመልክተናል።

አትኩሮት የሚያገኙ ነገሮችን የሚወሰነው፣ ፍላጎት ነው። ፍላጎትን ለማመ-ዋላት ከፍተኛ አወንታዊ ወይም አለ-ታዊ አስተዋፅዖ ያላቸው ነገሮች ዋና

ናቸው። ስለሆኑም እነሱትኛ አስተዋፅዖ ካላቸው ሌሎች ነገሮች የተለየ ትኩረት ያገኛሉ፤ በተለየ አፅንዖትም ይነገራሉ። ይኸውም ከሁሉም ቀድመው ካንደበት በመውጣት፣ እለያም ከፍ ባለ ቅላጼ በመነገር ወይም ደግሞ በተለየ ምዕላድ በመጠቀም ነው። እንግዲህ አንድ ቁዋንቁዋ በባለቤት የሚጀምር ነው ስንል፣ ተናጋሪዎቹ አፅንዖት የሚሰጡት ለባለቤቱ ሮግዊ ሀረግ ነው፤ ማለታችን ነው። ስለሆነም እሱን ከሁሉ አስቀድመው ይናገራሉ። እሱን ካስተዋወቁ በሁዋላ፣ ስለእሱ ድርጊት ወይም ሁነት ወይም ባህሪ በግላዊ ሀረግ እማካኝነት በማተት ሙሉ ሀሳቡን ይገልጻሉ።

ሀሳቡ ሙሉ ሳይሆን ሲተር፣ ወይም ከምናውቀው ጋር የሚቃረን ሲሆን፣ ለለንደሰው ሀሳብ የምንጠይቀው ጥያቄና ስለተቃረኛው የምንሰጠው ሀሳብ ይኖራል። ጥያቄውንም ሆነ ተቃርኛውን የምንገልፅበት አረፍተ ነገር ተራ ሳይሆን ውስብስብ ነው። አውዱም ከተራው አረፍተ ነገር አውድ የተለየ ነው። አንድ ሰው ከአንድ ሌላ ሰው ጋር ወሬ ለመጀመር የሚጠቀምበት ሳይሆን፣ ወሬ ከጀመረ በሁዋላ፣ በወሬው ላይ ስለሚነሳ አቢይ ጉዳይ አቢይ ጥያቄ የሚጠይቅበት ወይም ተቃውሞ የሚገልፅበት አረፍተ ነገር ነው። ጥያቄውም ሆነ ተቃውሞው ከፍተኛ ሰሜትን የተላበሰ ሲሆን ይችላል። እንደ ሰሜቱ ግለትም ሲያሰለቅስ፣ ሲያሰረነጥዝ እለያም ዱላ ሲያማዝዝ ይችላል።

ጥያቄን በሚመለከት፣ ከፍ ሲል ወዳነሳነው ምሳሌ (1) እንመለስና ሁኔታውን እንመልከት።

አሰቴር የሰበረችው ምንድን ነው? 3

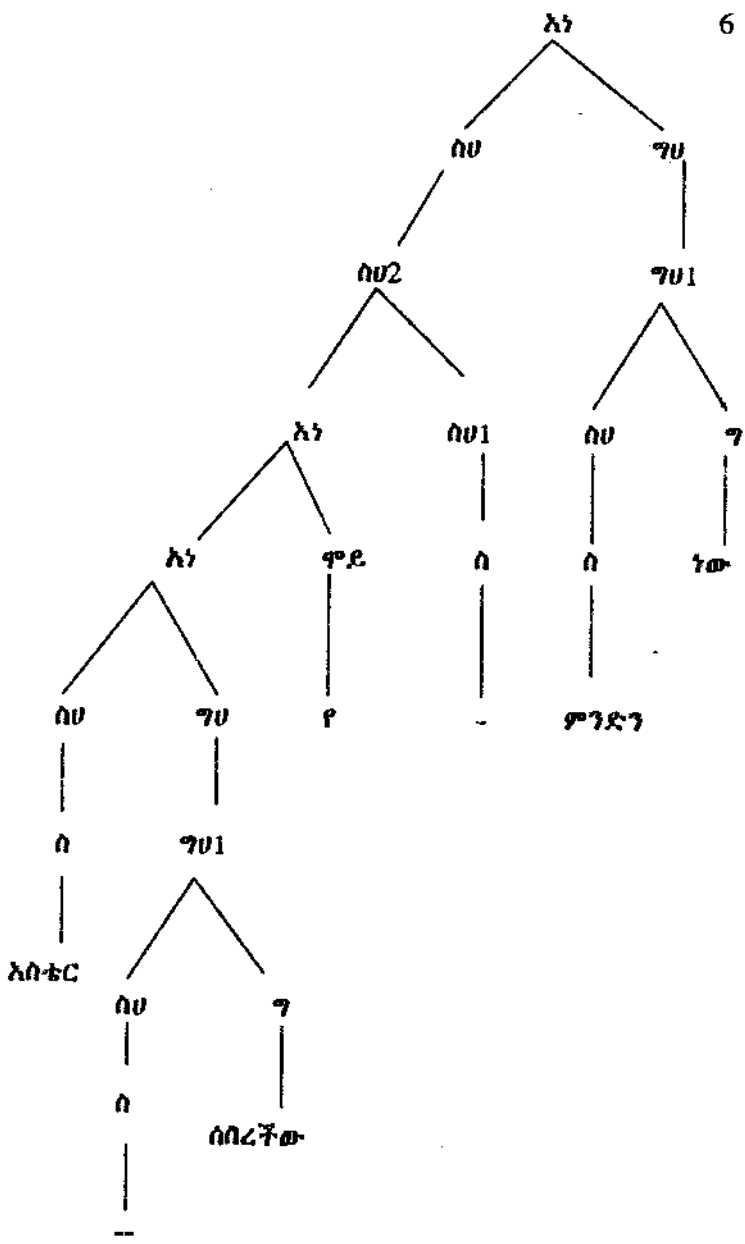
ይህ መጠይቃዊ አረፍተ ነገር ነው። ይሁን እንጅ፣ ካሁን በፊት ስለተራ አረፍተ ነገር ሰንጠረዥ እንዳየነው ያለ ተራ ጥያቄ አይደለም። ውስብስብ ነው። ተራ ቢሆን ኖሮ፣

አሰቴር ምን ሰበረች 4

የሚል ይሆን ነበር። ውስብስብ ያደረገው በውስጡ እዛማጅ አረፍተ ነገርን መያዙ ነው። እዛማጅ አረፍተ ነገርም፣

አሰቴር የሰበረችው 5

የሚለው ከፍል ሲሆን፣ አገባቡም ድምፅ-የለሽ የሆነ ሰማዊ ሀረግን በማጎላመስ ነው። የመጠይቁ አረፍተ ነገር ታህታይ አወቃቀር፣ በዚያም ውስጥ የእዛማጅ አረፍተ ነገር አገባብና የድምፅ-የለሽ ሰማዊ ሀረግ መሪ ቦታ የሚከተለውን ይመስላል።

ከዕለ-መዋቅሩ ለማየት እንደሚቻለው፣ የአቃፊው አረፍተ ነገር ባለቤት፣ አሰብሰብኩት የሰበረችው በሚለው አዛማጅ አረፍተ ነገር የተጎላመሰው ሰማዊ ሀረግ ነው። የዚህ

ሀረግ መሪ በግህድ አይታይም፤ ድምፅ-የለሽ ነው። ከዚህም የተነሳ፤ ሀረጉን መሪ - አልባ ልንለው እንችላለን። ይህን ስንል ግን መጠንቀቅ አለብን። ምክንያቱም ሀረጉ ቅርፅ ሳይሆን፤ ይዘት ያለው መሪ አለውና። እሱም ሶዕተኛ መደብ፤ ነጠላ ቁጥር፤ ተባዕታይ ቦታ የሆነ ሰም ነው። ይህ ለመሆኑ ማሰረጃው በአዛማጁም ሆነ በአቃፊው አረፍተ ነገር ግዕዝ ላይ የሚታየው ው (/ኩ/) የሚለው አፅፋ ነው። ይህ አፅፋ ካሁን በፊት ደጋግመን እንዳየነው፤ የሶዕተኛ መደብ፤ ነጠላ ቁጥር ተባዕታይ ቦታ ምሳሌ ነው። የሚጠቁመው በመጀመሪያ ደረጃ፤ በአዛማጁ አረፍተ ነገር ውስጥ የሚገኘውን ተዛማጅ ሰማዊ ሀረግ ሲሆን፤ በሁለተኛ ደረጃ ደግሞ በአቃፊው አረፍተ ነገር ውስጥ፤ የባለቤቱን ሰማዊ ሀረግ መሪ ሰም ነው። ምንድን በሚለው መጠይቅ ተውላጦ ሰም አማካኝነት የተጠየቀውም ይኸው መሪ ነው። በግህድ በወጣ ናር፤ አረፍተ ነገሩ የሚከተለውን ይመስል ነበር።

አዕቴር የሰበረችው ነገር ምንድን ነው? 7

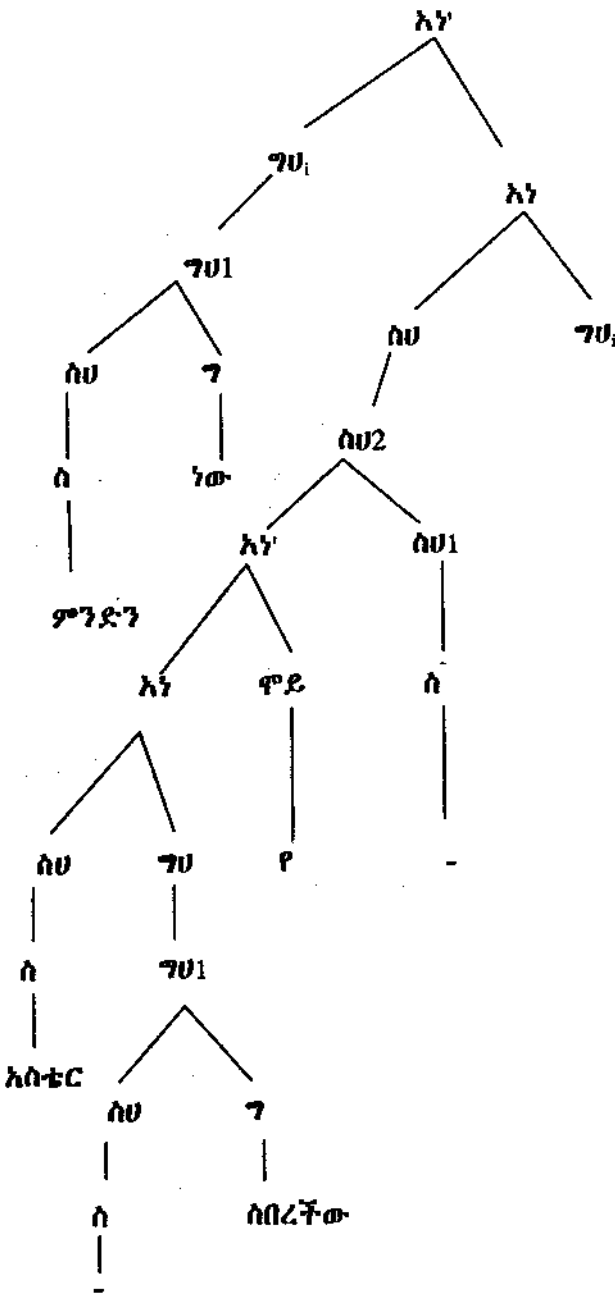
ነገር የሚለው ምሳሌ፤ በግህድ የማይታየው አሰዋዊ የሆነ ሰም ተውላጥ ነው። ከላይ በፅፁ-መዋቅሩ አማካኝነት የሚታየው ታህታይ መዋቅር አንዳንድ ጊዜ፤

ምንድን ነው አዕቴር የሰበረችው (ነገር)? 8

በሚል መልክ ሊከሰት ይችላል። በሁለቱ ላዕላይ መዋቅሮች መካከል የሚታየው ልዩነት የአፅንዖት ብሉም የቅርፅ ነው።

አዕቴር የሰበረችው ምንድን ነው? የሚለው ጥያቄ የሚጀምረው አዕቴር የሰበረችው በሚለው መሪ-አልባ ባለቤት ሰማዊ ሀረግ ነው። አፅንዖት ያገኘውም ይኸው ሀረግ ነው። ምንድን ነው አዕቴር የሰበረችው? የሚለው ደግሞ የሚጀምረው በግላዊ ሀረጉ ነው። በመሆኑም አፅንዖቱ ያረፈው በዚህ ግላዊ ሀረግ ላይ ነው። ከአፅንዖት መለያየት የተነሳ፤ አንድ መጠይቃዊ ታህታይ መዋቅር ወደ ሁለት የተሰደዩ ላዕላይ መጠይቃዊ መዋቅሮች ሊለወጥ ችሎአል። የቁዋንቁዋው ውስጣዊ አቀናጃጀት በባለቤት ሰማዊ ሀረግ ጀምሮ፤ በግላዊ ሀረግ የሚጨርስ ለለያየ፤ ምንድን ነው አዕቴር የሰበረችው? የሚለው ላዕላይ መዋቅር፤ ከላይ ከሚታየው ፅፁ-መዋቅር ላይ በለዎጭ ህግ አማካኝነት እንደሚከተለው ሆኖ የወጣ ነው።

9

በግልፅ አንደሚታየው፣ ምንድን ነው? የሚለው ግሳዊ ሀረግ ከመሰረታዊ ቦታው ተነሱቶ፣ ከአረፍተ ነገሩ በመውጣት፣ የአረፍተ ነገሩ ርዕሰ ሆኖአል። የገባበት ቦታ፣ በዕፅ መዋቅሩ ውስጥ ከሚገኙት ቦታዎች ሁሉ ከፍተኛው ነው። ስለሆነም ይህ ቦታ በአፅንዖት ለሚነገሩና ወይም የየአረፍተ ነገሩ ርዕሰ-ነገር የሆኑ ሀረጎች ማረፊያ ነው። ሀረጎችም አንደለው ከፍተኛ ቦታ ይፈልጋሉ ማለት ነው። ቁዋንቁዋ ተናጋሪውን አንደሚመሰል ቀደም ሊል ተናግረናል።

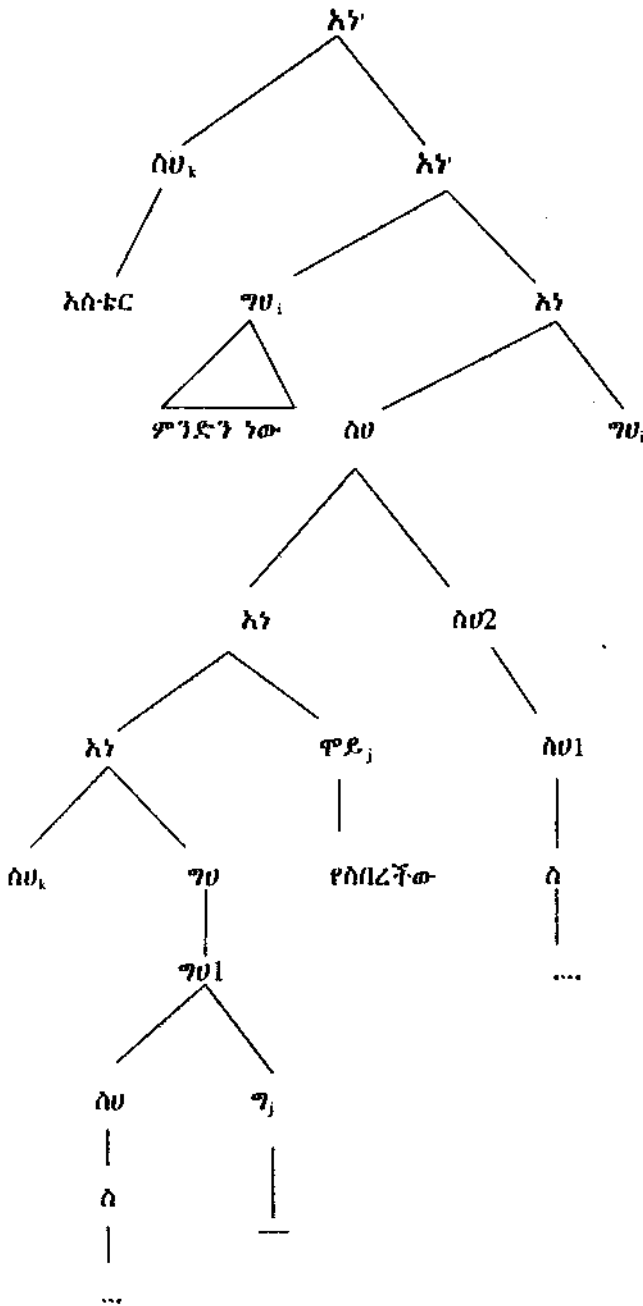
በታህታይ መዋቅሩ ውስጥ አንደሚታየው፣ ምንድን ነው? የሚለው ከፍል ግሳዊ ሀረግ ነው። ይህ ደግሞ ቀደም ሊል አንደገለፅነው፣ የአረፍተ ነገሩ ድርሳን (ሀተታ) ከፍል ነው። የአረፍተ ነገሩ ርዕሰ ባለቤቱ፣ ማለትም አሰቲር የሰበረችው፣ የሚለው መሪ-አልባ ለማዊ ሀረግ ነው። በታህታይ መዋቅሩ ውስጥ፣ አፅንዖት ያገኘውም ይኸው ከፍል ነው። በመሆኑም፣ ከሁሉም ቀድሞ በአረፍተ ነገሩ መነሻ ሳይ ሊገኝና ከአንደበትም ቀድሞ ሊወጣ ወይም ሊፃፍ ችሎአል። ግሳዊ ሀረጉን፣ ማለትም ሀተታውን፣ በአፅንዖት ስመግለፅ ለንፈልግ፣ ከታህታይ ቦታው አውጥተን፣ አፅንዖት እግኝቱ የነበረውን፣ ባለቤቱን ለማዊ ሀረግ አሳልፈን፣ የዕፅ መዋቅሩን ከፍተኛ ቦታ አንዲይዝ ማድረግ አለብን። ይህን ስናደርግ፣ አሰቲር የሰበረችው ምንድን ነው? ይል የነበረው መጠይቃዊ መዋቅር፣ ምንድን ነው አሰቲር የሰበረችው? ወደሚል ለየት ያለ ላዕላይ መዋቅር ይለወጣል። በታህታይ መዋቅር አፅንዖት ያልነበረው ግሳዊ ሀረግ፣ በላዕላይ መዋቅሩ ውስጥ ከፍተኛውን ቦታ ሊይዝና አፅንዖት ሊገናፀፍ ችሎአል። ይህ ከመሆኑ፣ ማለትም ግሳዊ ሀረጉ ከመንቀሳቀሱ በፊት ከፍተኛውን ቦታ ይዞ የነበረው ባለቤት ለማዊ ሀረግ፣ በፊት የነበረውን አፅንዖት ቢያጣም፣ የአረፍተ ነገሩ ባለቤት ከመሆን አይታገድም። አፅንዖት ያጣ ወይም በተራ አነጋገር ግርማ ሞገሰ የራቀው ተራ ባለቤት ብቻ ይሆናል።

አንዳንድ ጊዜ ደግሞ የሚከተለውን አይነት ላዕላይ መዋቅር ልናገኝ እንችላለን።

አሰቲር ምንድን ነው የሰበረችው? 10

በዚህና አሰቲር የሰበረችው ምንድን ነው? በሚለው ሀረግ መካከል ያለው ልዩነት፣ ምንድን ነው? የሚለው ያቃፊው አረፍተ ነገር ግሳዊ ሀረግ፣ ከታህታይ ቦታው ተነሱቶ ወደ አረፍተ ነገሩ መነሻ መሄዱ እና አሱንም ተከትሎ የእዛማጁ አረፍተ ነገር ባለቤት አንደዚሁ ከመሰረታዊ ቦታው ተነሱቶ አፅንዖት ሊያገኝ ወደሚችልበት ወደ አረፍተ ነገሩ መነሻ መሄዱ ነው። ዝርዝሩን አንደሚከተለው እናሳያለን።

11

በአዛማጅ አረፍተ ነገር ውስጥ፣ ተላቢው ሰማዊ ሀረግ ስለተዛመደ፣ በታው በሶስት ነጥብ ተሸፍኖአል። የተዛመደ ሀረግ በግሀድ እንደማይታይ ቀደም ሲል ገልፀኛል። የዚህ የአዛማጅ አረፍተ ነገር ግሰ ስበረቸው የሚለው ሲሆን፣ እሱም ከቦታው ተነስቶ ወደ ሞዩ ቦታ በመሄድ ከ/የ/ ጋር ተገናኝቶአል። ምንድን ነው? የሚለው ግላዊ ሀረግ ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ ታሀታይ ቦታውን ለቆ ወደ አረፍተ ነገሩ መነሻ በመሄድ የተሻሻለ አፅንዖት ሊያገኝ ችሎአል። ይሁን እንጂ አስቲር የሚለው ባለቤት ሰማዊ ሀረግም በዚህ በአፅንዖት ምክንያት መሰረታዊ ቦታውን ለቆ፣ ምንድን ነው? የሚለውን ግላዊ ሀረግ አቁዋርጦ በመሄድ፣ እሱም ከፍተኛውን የአፅንዖት ቦታ ሊይዝ ችሎአል። ፊ፣ እና፣ ሀረጎቹ የነበሩበትን መሰረታዊ ቦታና እሁን ያረፉበትን አፅንዖታዊ ቦታ ለማመልከት፣ እንዲሁም አፀፋዎችን ከየሀረጎቻቸው ጋር ለማጣቀስ የገቡ ምልክቶች ናቸው።

ከፍ ሲል ያየነው ጥያቄ ምንድን? የሚል ነበር። ከዚህ ቀጥሎን ደግሞ አነማን በሚለው መጠይቅ ተውላጠ ስም አማካኝነት የሚመሰረትን ውስጠስጠ ጥያቄ እንመለከታለን።

አስቲርን የሰድብ-ኡ-አት (የሰደቡዋት) አነማን ናቸው? 12

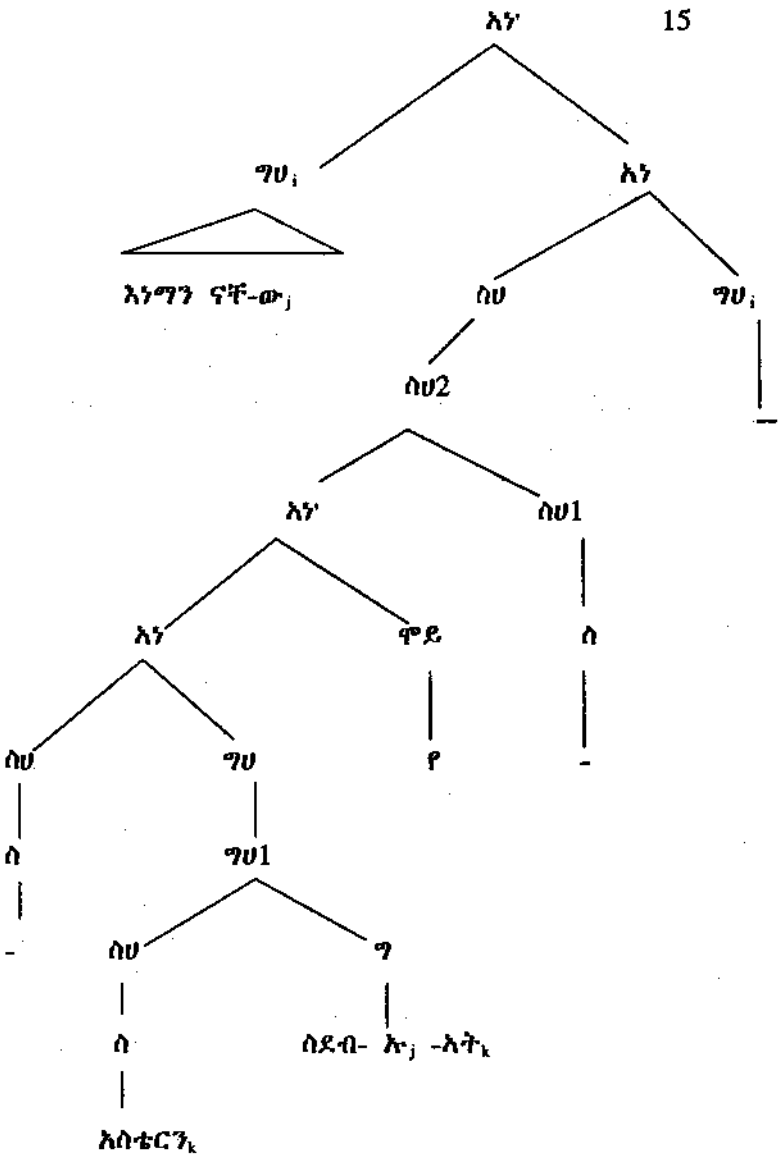
ይህ አረፍተ ነገር አስቲርን የሰደቡአት የሚለው መራ-አልባ ሰማዊ ሀረግና አነማን ናቸው? የሚለው ግላዊ ሀረግ ቅንጅት ነው። አስቲርን የሰደቡአት የሚለው ሰማዊ ሀረግ መሪ፣ ከፍ ሲል እንደገለጸው፣ በግሀድ አይታይም። ይሁን እንጂ፣ ይዘቱን ሰደቡአት ከሚለው ግሰ ላይ ከሚታየው የባለቤት አፀፋ፣ ማለትም ከ/-አ/፣ ማወቅ ይቻላል። ይህ አፀፋ የሶስተኛ መደብ፣ የብዙ ቁጥር የሆነ ባለቤትን ለሰሚጠቁም፣ ከዚህ በመነሳት ሰማዊ ሀረጉን ከነመሪው እንደሚከተለው አድርገን በግሀድ ልናስቀምጠው እንችላለን።

አስቲርን የሰደቡአት ልጆች 13

በዚህ ሀረግ ውስጥ፣ አስቲርን የሰደቡአት የሚለው ከፍል፣ አዛማጅ አረፍተ ነገር ነው። ተዛማጅ ሰማዊ ሀረግ በአፀፋ ብቻ የተጠቀሰው፣ የብዙ ቁጥር ሀረግ ነው። አስቲርን የሰደቡአት አነማን ናቸው? በሚለው ውስጥ፣ አፅንዖቱ ያለው፣ በባለቤቱ ሰማዊ ሀረግ ላይ ነው። በአረፍተ ነገሩ መነሻ ላይ የሚገኘው አሱ ነውና። ግላዊ ሀረጉ አፅንዖትን እንዲያገኝ ከፈለግን፣ ከታሀታይ ቦታው አንስተን፣ ከአቃሬው አረፍተ ነገር በማስወጣት፣ ከፍ ሲል ባየነው የርዕስ ቦታ ላይ ማስቀመጥ ይኖርብናል። ይህን ስናደርግ ጥያቄው፣

አነማን ናቸው አስቲርን የሰደቡአት...? 14

የሚል ይሆናል። የሰድቡኣት ከሚለው ግስ ቀጥሎ የሚታየው ነጠብጣብ የሚያመለክተው፣ እነማን ናቸው? የሚለው ግሳዊ ሀረግ የነበረበትን መሰረታዊ ቦታ ነው። ከዚህ ተነሰቶ ነው፣ የአረፍተ ነገሩ መጀመሪያ ሊሆን የቻለው። አካሄዱን አሁንም እንደሚከተለው በዕው-መዋቅር እናሳያለን።

እስካሁን ያየናቸው ጥያቄዎች ተሳቢ ወይም ባለቤት ስማዊ ሀረግን የሚጠይቁ ናቸው። መጠይቅ ተዋላጠ ስሞቹም ምን(ድን) እና (እነ)ማን የሚሱት ናቸው። ከዚህ ቀጥለን ተውሳክ ግላዊ ጥያቄዎችን እንመሰክታለን። እነዚህም እንደሚከተለው ያሉ ናቸው።

አስቴር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችው ስምንድን ነው? 16

ይህ ጥያቄ አስቴር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችበትን ምክንያት ወይም ዓላማ የሚጠይቅ ተውሳክ ግላዊ መዋቅር ነው። የተጠየቀውም ስምንድን በሚሰው መስተዋድዳዊ መጠይቅ ሀረግ ነው። ስዚህ አይነቱ ጥያቄ የሚሰጠው መልስም እንደዚህ መስተዋድዳዊ ነው። ስምሳሌ፡ ስጥያቄው የተሰጠው መልስ፡

አስቴር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችው ሰጪዋታ ነው 17

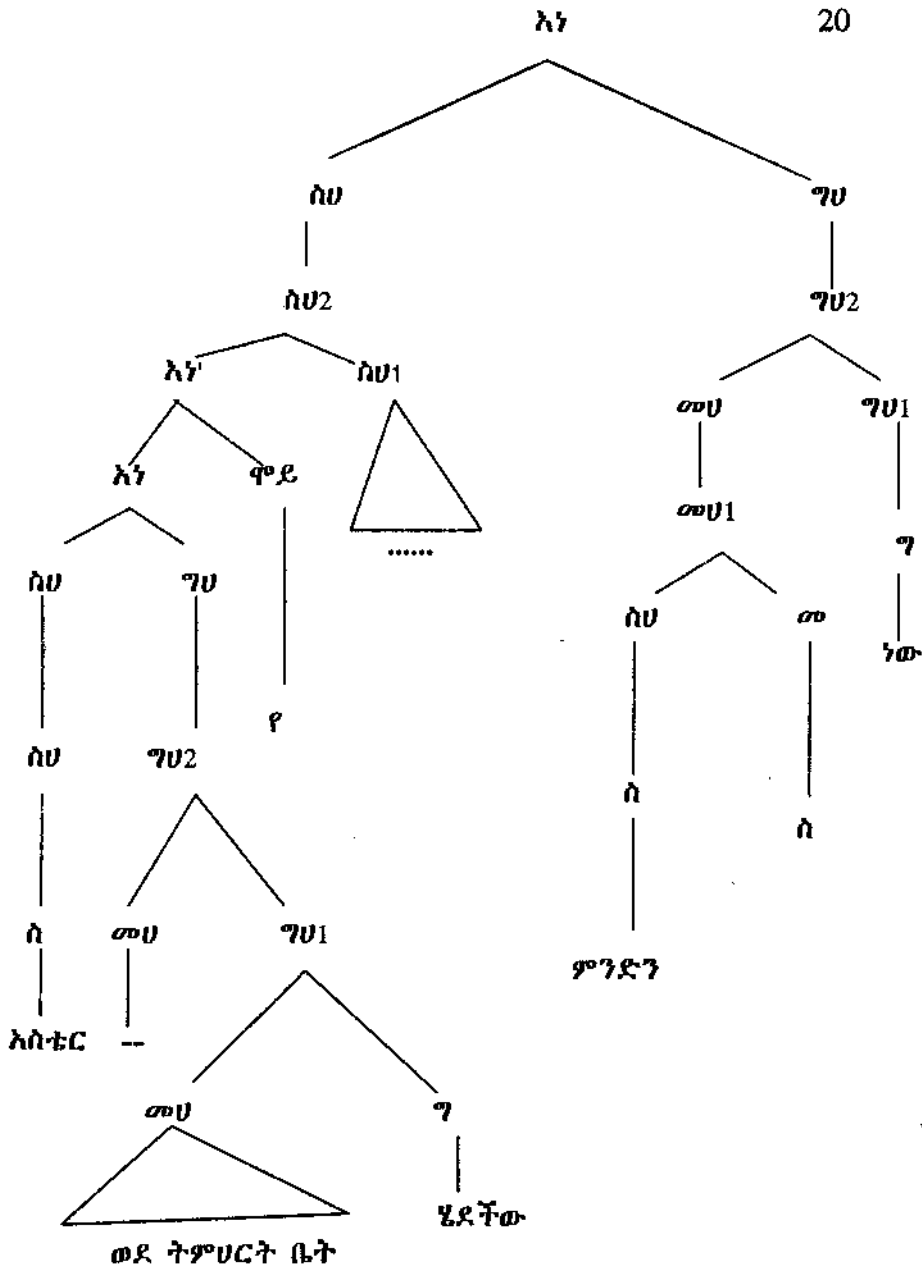
የሚል ቢሆን፤ ስምን የሚለው መስተዋድዳዊ ጥያቄ፤ ሰጪዋታ በሚል መስተዋድዳዊ ሀረግ እንደተመለሰ እንረዳለን። መስተዋድዳዊ ሀረጎች ደግሞ፤ በሀረግ ክፍል በሰፊው እንደተገለፀው፤ በግላዊ ሀረግ ውስጥ፤ አብዛኛውን ጊዜ ለአጎላማሽነት፤ እንዳንድ ጊዜ በመሙሊያነት የሚገቡ መዋቅሮች ናቸው። ይህም እንደየግሱ ባህሪ የሚወሰን ነው። ከዚህ አኩዋያ ሲታይ፤ አስቴር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችው ሰጪዋታ ነው የሚለው ውስብስብ አረፍተ ነገር በተራ አረፍተ ነገር ቢነገር፤

አስቴር ሰጪዋታ ወደ ትምህርት ቤት ሄደች 18

የሚል ይሆናል። ሰጪዋታ የሚለው መስተዋድዳዊ ሀረግ ወደ ትምህርት ቤት ሄደች የሚለውን ንዑስ ግላዊ ሀረግ አጎላምሶ እንደገባ በግልፅ ይታያል። ለምድን ነው? በሚል መልክ በአፅንዖት የተጠየቀውም ይኸው መስተዋድዳዊ ሀረግ ነው።

አስቴር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችው 19

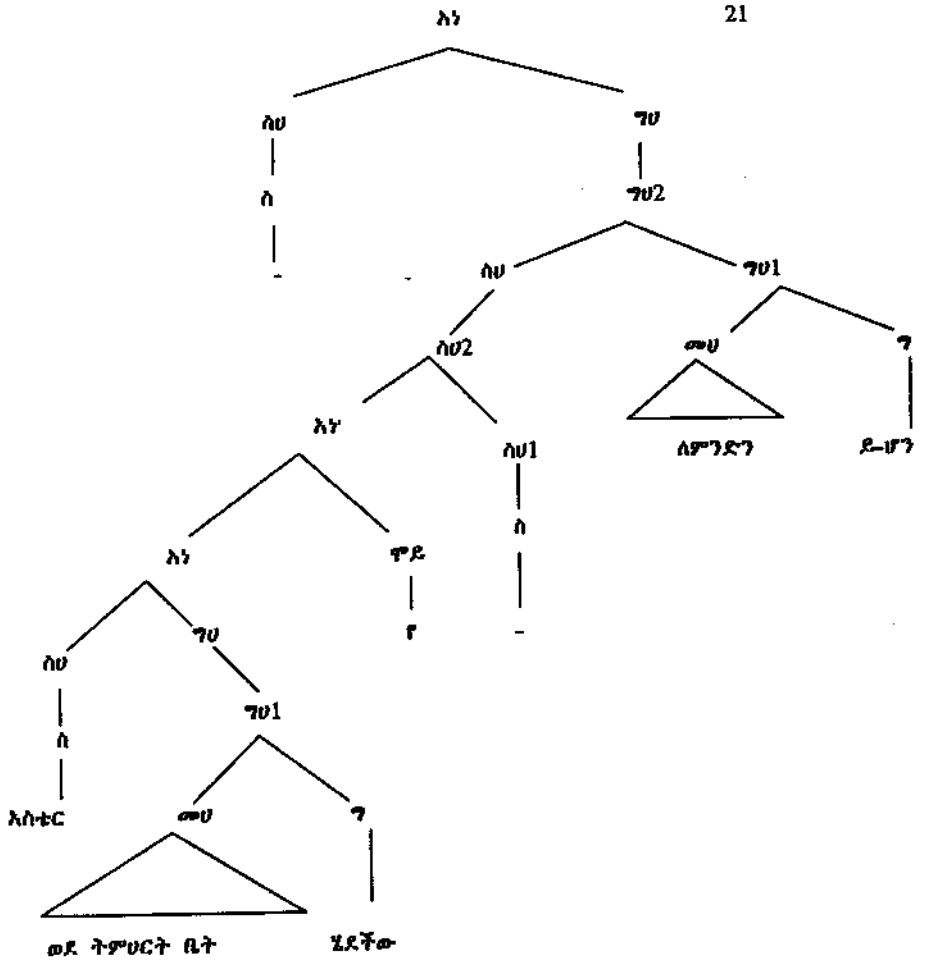
የሚለው መራ-አልባ የሆነ አዛማጅ አረፍተ ነገር ነው። በውስጡ የተዛመደ ሀረግ አለ። ሀረጉም እንደማንኛውም ተዛማጅ ሀረግ ድምፅ-የሰሽ ነው። ይሁን እንጅ ይዘቱ የሄደችው ከሚሰው ግስ መድረሻ ላይ ከሚታየው አፀፋ፤ ማለትም ከ ው (-ኡ/) ይታወቃል። ሶስተኛ መደብ፤ ነጠላ ቁጥር፤ ተባዕታይ ያታ ነው። ከባለቤቱ ስማዊ ሀረግ ጋርም በትርጉም እንድ ነው። ከዚህ በመነሳት የመጠይቁን አረፍተ ነገር ታህታይ መዋቅር እንደሚከተለው አድርገን እናሳያለን።

ከዚህ ላይ እንደ ጥያቄ ለነሳ ይችላል። ይኸውም የአቃፊው አረፍተ ነገር ባለቤት የይስሙላው ተውላጠ ሰም ለሆንን አይችልም ወይ? የማለ ነው። ጥያቄው

ተገቢ ነው። በርግጥም የአረፍተ ነገሩ ባለቤት ይህ ተውላጠ ስም ሲሆን ይችላል። ይህ ተውላጠ ስም ድምፅ-የሰሽ መሆኑን መርሳት የለብንም። ነ-ው በሚለው ግስ መድረሻ ላይ የሚታየው አፀፋ፣ ማለትም /-ኡ/ ይህንን ተውላጠ ስም ሊያመለክት ይችላል። በተጨማሪም ነው በሚለው ግስ ፋንታ ይ-ሆን የሚሰውን የሁነት ግስ ብንጠቀም፣ ቀደም ሲል ያየነውን፣ /ይ-/ የሚሰውን የድምፅ-የሰሽ ተውላጠ ስም አፀፋ እናገኛለን። ይህ ውነት ከሆነ፣ አስቲር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችው የሚሰው መራ-አልባ ሰማዊ ሀረግ፣ የግላዊ ሀረግ አካል ነው፤ ግስት ነው። በሌላ አነጋገር፣ ሀረጉ ተውላክ ግላዊ ስም ነው። ይህ ከሆነ ደግሞ የአረፍተ ነገሩ ታህታይ መዋቅር የሚከተለውን መምሰል ይኖርበታል።

በግልፅ እንደሚታየው፣ አስቲር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችው የሚሰው መራ-አልባ ሰማዊ ሀረግ ከግላዊ ሀረግ (ገሀ2) አንጉዋ ላይ ወርዶአል። ግላዊነቱ

ለንዑሱ ግሳዊ ሀረግ (ግሀ1) ነው። የሚገልፀውም ከምክንያት አንጻር ነው። ሁኔታው አስቲር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችው የሚለው ስማዊ ሀረግ አሻሚ አገባብ ያለው መሆኑን ያሳያል። በአንድ በኩል፣ ከፍ ሲል እንዳየነው፣ በባለቤትነት ሲገባ፣ አዚህ ላይ ደግሞ በተውሳከ ግሰነት ሲገባ ችሎአል። በተውሳከ ግሰነት ለመግባቱ አንድ ተጨማሪ ማስረጃ አለ። ይኸውም ሀረጉ አንደሚከተለው ሆኖ በግሀድ ከሚታይ መሪ ጋር ሊከሰት መቻሉ ነው።

አስቲር ወደ ትምህርት ቤት የሄደችበት ምክንያት 22

እነዚህ ከፍ ሲል መራ-አልባ የነበረው ስማዊ ሀረግ፣ አሁን ምክንያት የሚለውን ስም በመሪነት ይያይዛል። ከፍ ሲል የሄደችው የነበረው የአዛምጁ አረፍተ ነገር ግሰም አሁን የሄደችበት የሚል ሆኖአል። በዚህ ግሰ መድረሻ ላይ የሚታየው /-በት/ የሚለው ምዕላድ የተዛመደው መስተዋድዳዊ ሀረግ አፀፋ ነው። ተራ አፀፋ ላይኛን ድርብ ነው። /በ/ የሚለው መስተዋድድና /-ት/ የሚለው አፀፋ ቅንጅት ነው። /ት/ የመስተዋድድ መሙሊያ ሆኖ የገባው ስማዊ ሀረግ አፀፋ ነው።

ከዚህ ላይ አንድ ነገር ልብ ልንል ይገባል። ይኸውም ስማዊ ሀረጉ ያለመሪ ሲከሰት፣ ተዛማጁ ሀረግ /-ት/-ው/ በሚል ተራ አፀፋ የሚጠቀስ መሆኑና፣ ስማዊ ሀረጉ ከመሪው ጋር ሲከሰት ደግሞ፣ ተዛማጁ ሀረግ /-በት/ በሚል ድርብ (መስተዋድዳዊ) አፀፋ የሚጠቀስ መሆኑን ነው። ግሀድ መሪ ባላቸው ስማዊ ሀረጎች ውስጥ፣ ማንኛውም ተዛማጅ መስተዋድዳዊ ሀረግ /-በት/ በሚል ድርብ አፀፋ ሲጠቀስ፣ ድምፅ-የለሽ መሪ ባላቸው ተውሳክ ግሳዊ ስማዊ ሀረጎች ውስጥ የሚገኝ ማንኛውም መስተዋድዳዊ ሀረግ ግን /-ው/-ት/ በሚል ተራ አፀፋ ይጠቀሳል ማለት ነው። ሁኔታውን ይበልጥ ለመገንዘብ የሚከተሉትን እያነጻፀርን እንመልከት።

- i (ሀ) አስቲር የሄደች-በት መኪና ምንድን ነው? 23
- (ለ) አስቲር የሄደች-ው በምንድን ነው?

- ii (ሀ) አስቲር የሄደች-በት ምክንያት ምንድን ነው?
- (ለ) አስቲር የሄደች-ው ለምንድን ነው?

- iii (ሀ) አሰቴር የሄደች-በት ሀገር የት ነው?
- (ለ) አሰቴር የሄደች-ው ወዴት ነው?

- iv (ሀ) አሰቴር የመጣች-በት ሀገር የት ነው?
- (ለ) አሰቴር የመጣች-ው ከየት ነው?

ከየጥንዱ ምሳሌ በግልፅ አንደሚታየውና ከፍ ሲልም እንደተገለፀው፣ ተዛማጅ መስተዋድዳዊ ሀረግ /-በት/ በሚለው አፀፋ በሚጠቀስበት ጊዜ፣ ስማዊ ሀረግ ከነመሪው ይከሰታል። በዚህን ጊዜም ጥያቄው በመጠይቅ ተውላጠ ስም አማካኝነት ይገሰጻል። ተዛማጅ ሀረግ ው (/ኡ-/) በሚለው አፀፋ በሚጠቀስበት ጊዜ፣ ስማዊ ሀረግ ያስመሪ ይከሰታል። ጥያቄውም በመስተዋድድ ሀረግ አማካኝነት ይጠየቃል። ከዚህም የጥያቄውን አይነት የሚወስነው፣ የአፀፋው አይነት ነው ስማለት ይቻላል። አፀፋው መስተዋድዳዊው /-በት/ ሲሆን፣ ጥያቄው ስማዊ ይሆናል፤ አፀፋው ስማዊው ው (/ኡ-/) ሲሆን፣ ጥያቄው መስተዋድዳዊ ይሆናል። ይህ ሳይሆን ሲቀር ደግሞ፣ አንደ ምሳሌ 24(ለ) እና (መ) ያለ ተቀባይነት የሲሰው አረፍተ ነገር ይከተላል።

- (ሀ) አሰቴር የሄደችው ስምንድን ነው? 24
- (ለ) *አሰቴር የሄደችው ምንድን ነው?
- (መ) አሰቴር የሄደችበት ምክንያት ምንድን ነው?
- (ሰ) *አሰቴር የሄደችበት ምክንያት ስምንድን ነው?

ሁኔታው ተዛማጅ ሀረግ መስተዋድዳዊ ሲሆን፣ መሙሲያው ስማዊ ሀረግ እንደሚሆን፣ እንዲሁም ተዛማጅ ሀረግ ስማዊ ሲሆን፣ መሙሲያው መስተዋድዳዊ ሀረግ እንደሚሆን ያሳያል። ከዚህም ተዛማጅ መስታወድዳዊ ሀረግና መሙሲያ ስማዊ ሀረግ ተወራራሽ አገባብ እንዳላቸው መረዳት ይቻላል። ይሁን እንጂ፣ ይህ አይነት ተወራራሽነት የሚታየው ከላይ እንደሚታዩት ባሉ ኢሳቢ ግላዊ ሀረጎች መሪነት በሚዋቀሩ መጠይቅ አረፍተ ነገሮች ውስጥ ነው። ግላዊ ሀረጎቹ ሳቢ በሚሆኑበት ጊዜ፣ ሁኔታው የሚከተለውን ይመሰላል።

- (ሀ) አሰቴር የበላችው ስምንድን ነው? 25
- (ለ) አሰቴር የበላችው ምንድን ነው?

የመጀመሪያው መጠይቅ አረፍተ ነገር ገላጭ መስተዋድዳዊ ሀረግን የሚመለከት ሲሆን፤ ሁለተኛው መጠይቅ ሰማዊ ሀረግን የሚመለከት ነው። ሁለቱም ተቀባይነት አላቸው። ከዚህም የኢሳቢ ግሶች መጠይቅ መስተዋድዳዊ መሆኑን፤ የሳቢ ግሶች ግን ገላጭ መስተዋድዳዊ ሀረግ ብቻ ሳይሆን፤ መጠይቅ ሰማዊ ሀረግ እንደሚሆን መገንዘብ ይቻላል። ይህም ልዩነት ከግሶቹ መዋቅራዊ ባህሪ ጋር የተያያዘ ነው። ሳቢ ግሶች ብቻ ሰማዊ ሀረግ መጠይቅ ይፈልጋሉና።

እሳካሁን ያየናቸው አረፍተ ነገሮች መጠይቅ ናቸው። ተራ ሳይሆኑ፤ ውስብስብ ናቸው። ለዚህም ምክንያቱ ጥያቄውን በአፅንዖት ለመጠየቅ የምንጠቀምበት አዛማጅ አረፍተ ነገር ራሱ ውስብስብ መሆኑ ነው። ለውስብስብ መጠይቅ ሀረጎች ወይም ለእልት ሀተታዊ አረፍተ ነገሮች የሚሰጠው መልስም እንደዚሁ ያለ አፅንዖትን ለሰሚፈልግ ውስብስብ ነው። የሚከተሉትን ምሳሌዎች አንመልከት።

- (ሀ) አሰቱርን የሰደብናት እኛ ነን 26
- (ለ) ትናንት የመጣው ማን ነው?

እንደነዚህ ያሉ መጠይቅ አረፍተ ነገሮች በማንኛውም ሳይሆን፤ በተለየ አውደ-ነገር የሚነገሩ ናቸው። አውዱም በአፅንዖት የሚጠየቅ ጥያቄ ወይም በሀሰት የሚነገር ሀተታ ነው። ጥያቄው፤

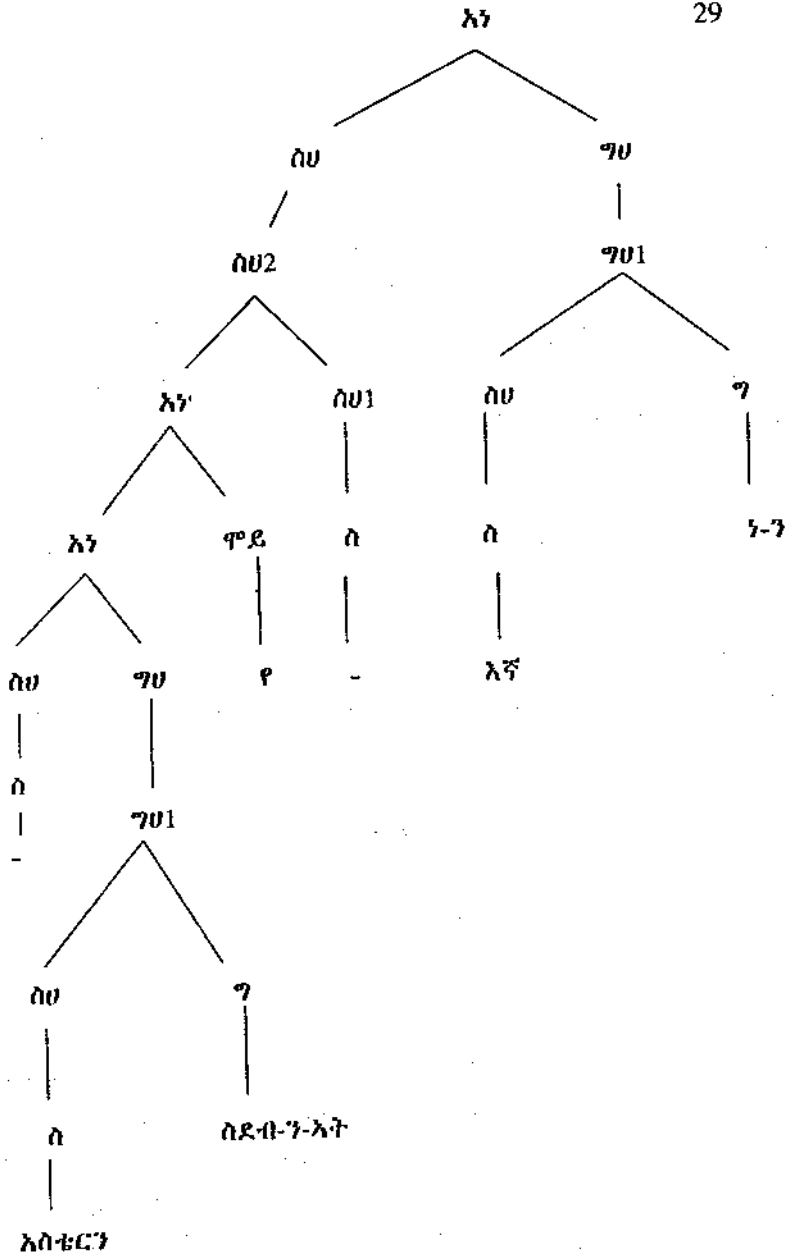
- አሰቱርን የሰደባት ማን ነው? 27

የሚል ሊሆን ይችላል። ሀተታው ደግሞ፤

- ትናንት የመጣሁት እኔ ነኝ 28

የሚል ሊሆን ይችላል። ከዚህ አውድ ሰንሳ፣ 26(ሀ) ለ(27) የሚሰጥ መልስ ነው። (28) ደግሞ ለ26(ለ) የሚሰጥ ተገቢ ምሳሌ ሊሆን ይችላል።

የእንደነዚህ ያሉ አረፍተ ነገሮች መዋቅር ቀደም ሲል ካየናቸው ውስብስብ መጠይቃዊ አረፍተ ነገሮች መዋቅር ጋር አንድ ነው። አንድነቱን አሰቱርን የሰደብናት እኛ ነን በሚሰጠው ምሳሌ አማካኝነት በሚከተለው ፅፁ-መዋቅር እናሳያለን።

ከዕውቀቱ አንደኛው የውጭ አሰ-ቴርን የሰደብነት የሚለው ክፍል፣ አላማጅ አረፍተ ነገር ነው። አገባቡ ቀደም ሲል እንዳየነው፣ ሙራ-አልባ ሰማዊ ሀረግን

በማጎላመስ ነው። ይህ ስማዊ ሀረግም ቀደም ሲል አንዳየናቸው ሌሎች ተመሳሳይ ስማዊ ሀረጎች፣ መሪው በግሀድ አይታይም። ይሁን እንጅ፣ ይዘቱ መጀመሪያ ሰደብ-ን ከሚለው ከአዛማጁ አረፍተ ነገር ግስ መድረሻ ላይ፣ ከዚያም ነ-ን ከሚለው ከአቃፊው አረፍተ ነገር የሁነት ግስ መድረሻ ላይ ከሚታየው የአንደኛ መደብ የብዙ ቁጥር የባለቤት አፀፋ፣ ማለትም ከ/-ን/፣ ይታወቃል። ይህ አፀፋ አንደኛ መደብ፣ ብዙ ቁጥር የሆነ ባለቤትን ይጠቁማል። ከዚህም ነን በሚለው የሁነት ግስ ከሚመራው ግላዊ ሀረግ ጋር ተዋቅሮ አረፍተ ነገሩን የመሰረተው ባለቤት፣ ይህ መራ-አልባ ስማዊ ሀረግ አንደሆነ መገንዘብ ይቻላል። ይህም ስማዊ ሀረግ፣ የግላዊ ሀረግ መሙሊያ ከሆነው አኛ ከሚለው አሀድ ጋር በትርጉም አንድ ነው። ይህም ማለት መራ-አልባው ስማዊ ሀረግና መሙሊያው ስማዊ ሀረግ የሚጠቁሙት ነገር አንድ ነው።

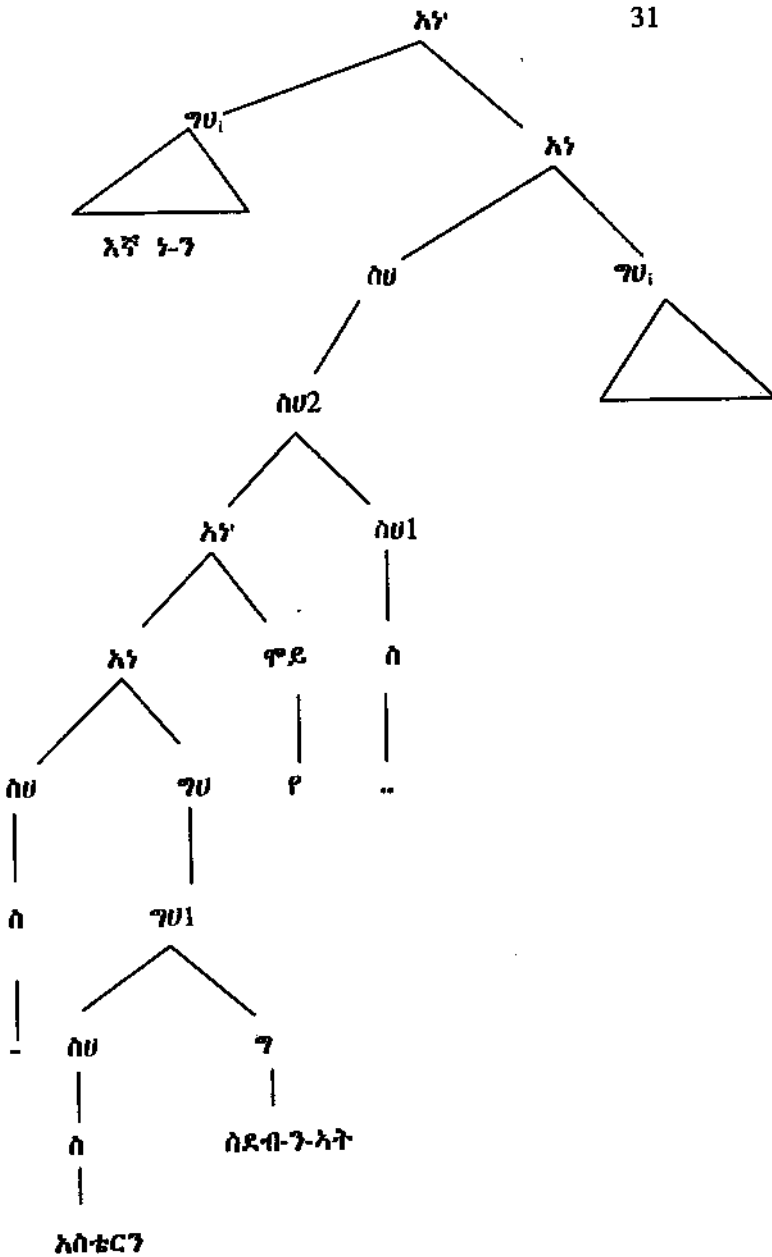
በአዛማጁ አረፍተ ነገር ውስጥ የተዛመደው ክፍል ባለቤቱ ስማዊ ሀረግ ነው። ስለሆነም ይህ ሀረግ በግሀድ አልተከሰተም፤ ሊከሰትም አይችልም። ማንኛውም የተዛመደ ሀረግ በአፀፋ ይጠቀሳል እንጅ፣ ግሀድ አንደማይወጣ ቀደም ሲል ገልፀናል። ሰደብ-ን-አት በሚለው ግስ ላይ የሚታየው /-ን/ የሚለው አፀፋ ተግባር በግሀድ ሊወጣ ያልቻለውን ተዛማጅ ስማዊ ሀረግ ማንነት መጠቀም ነው። የዚህ ተዛማጅ ስማዊ ሀረግ መሪ እንደ ተማሪዎች ያለ የብዙ ቁጥር የወል ስም ሊሆን ይችላል። ስሙ አኛ ከሚለው መስተፃምር ተውላጠ ስም ጋር ሲዋቀርና በግሀድ ሲከሰት የሚከተለውን ሊይመስል ይችላል።

*[[አኛ ተማሪዎች] አስቴርን የሰደብ-ን-አት] 30

ይህ ስማዊ ሀረግ ተቀባይነት የለውም። ለዚህም ምክንያቱ የተዛመደው ባለቤት ስማዊ ሀረግ በግሀድ መከሰቱ ነው።

በግልፅ አንደሚታየው ሰደብ-ን-አት በሚለው ግስ አምድ መድረሻ ላይ የሚታየው /-ን/ የሚለው ምዕላድ የሚጠቁመው አኛ የሚለውን የስማዊ ሀረጉን ተውላጠ ስማዊ መስተፃምር ነው፤ ተማሪዎች የሚለውን የሀረጉን መሪ ስም አይደለም።

ከዚህ ስማዊ ሀረግ ጋር የተዋቀረውና አኛ ነን የሚለውን ግላዊ ሀረግ በለዋጭ ሀገ አማካኝነት ከመሰረታዊ (ታህታይ) በታው በማንሳት አፀንዖት ሊያገኝ ወደሚችልበት ቦታ መውሰድ ይቻላል። ይህ የአፀንዖት ቦታም ደጋግመን አንደገለፅነው፣ የአረፍተ ነገሩ ቅድመ-መነሻ ነው። ይህ ቦታ አፀንዖት ለማግኘት የሚንቀሳቀሱ ሀረጎች ማረፊያ ነው። በዚህ መሰረት አኛ ነን የሚለው ግላዊ ሀረግ ወደዚህ ቦታ ሲመጣ፣ ከላይ በተራ ቁጥር (29) የተገለፀው ዕፅ-መዋቅር የሚከተለውን ይመስላል።

አነሆ፣ እኛ ነገ የሚለው ግሳዊ ሀረግ በነጠብጣብ (...) ከተመለከተው ታሀታይ ቦታው ተነሰቶ፣ የአረፍተ ነገርን ባለቤት አቁዋርጦ፣ ከአረፍተ ነገር (አነ)

በመውጣትና ከአሱም ጋር በመዋቅር፣ (አነ) የሚለውን መዋቅር ፈጥሮአል። ከዚህ መዋቅር ግራ ጎን በመግባትም ከፍተኛውን ሰፍራ ሊይዝ፣ ብለውም የፅፁ- መዋቅር ቁንጮ ሊሆን ችሎአል።

በተራ ቁጥር (28) የተመለከተውን ምሳሌ ደግሞ አንመልከት። ምሳሌው፣

ትናንት የመጣሁት አኔ ነኝ 32

የሚል ነው።

በዚህ አረፍተ ነገር ውስጥ ኔ-ኝ የሚለው የሁነት ግስ ትናንት የመጣሁት ከሚለው መራ-አልባ ሰማዊ ሀረግ ጋር ተዋቅሮ፣

ትናንት የመጣሁት ነኝ 33

የሚለውን ግሳዊ ሀረግ መሰርቶአል። ይህ ግሳዊ ሀረግ ደግሞ አኔ ከሚለው ሰማዊ ሀረግ ጋር ተቀናጅቶ፣

አኔ ትናንት የመጣሁት ነኝ 34

የሚለውን አረፍተ ነገር አዋቅሮአል።

ትናንት የመጣሁት 35

የሚለው አዛማጅ አረፍተ ነገር ነው። አገባቡም ቀደም ሲል እንደገለፅነው፣ መራ-አልባ የሆነን ሰማዊ ሀረግ በማገላመስ ነው። የዚህ አዛማጅ አረፍተ ነገር ባለቤት በግህድ አይታይም። ለዚህም ምክንያቱ ግልፅ ነው። ተዛማጁ ሀረግ ራሱ ነው። የመጣሁት በሚለው ግስ ላይ /-ሁ/ የሚለው አፀፋ የሚያመለክተው ይህንኑ ተዛማጅ ባለቤት ሀረግ ነው። አንደኛ መደብ፣ ነጠሳ ቁጥር፣ ባለቤት ሰማዊ ሀረግ ነው።

ከዚህ ሳይ አንድ ጥያቄ ማንሳት ይቻላል። ይኸውም የመጣሁት በሚለው ግለ መድረሻ ላይ የምትታየው /-ት/ ምንን ታመለክታለች? የሚል ነው። በቅርፅዎ የተሳቢ አፀፋ ትመሰሰላች። መጣ የሚለው ግስ ግን ሳቢ አይደለም። ስለዚህም ከተሳቢ ሰማዊ ሀረግ ጋር ሊዋቅር አይችልም። ባጭሩ በአረፍተ ነገሩ ውስጥ ተሳቢ ሀረግ ሊኖር አይችልም። ከሌለ፣ ስለተሳቢ አፀፋ ማንሳት አይቻልም። “ላም ባልዋለበት ኩበት ለቀማ” ይሆናልና።

ታዲያ ምዕሳድዋ ምንድን ነኝ ባይ ነኝ? ምዕሳድዋ የተሳቢ አፀፋ ትምሰል አንድ፣ በውንሰ አይደለችም። በዚች ምዕሳድ ወይም የአለዋ ተለዋጭ በሆነው በ/-ኡ/ አማካኝነት የሚገለፁ የተለያዩ ስዋሰዎዊ ተግባራት አሉ። ከአንሱም መካከል ዕምርነት፣ የሶስተኛ መደብ፣ ነጠሳ ቁጥር፣ አገናዛቢነት፣ የሶስተኛ

መደብ፣ ነጠላ ቁጥር፣ ተባዕታይ ያታነት፣ የተሳቢ አፀፋነት፣ የሶስተኛ መደብ የብዙ ቁጥር ምዕላድነት፣ ተውላጠ መሪነት ጥቂቶቹ ናቸው። እነዚህን በሚከተሉት ምሳሌዎች እናሳያለን።

- (ሀ) ተማሪ - ው (-ኡ/) 36
በመስተዓምርነት
- (ለ) አስቲር ተማሪውን ሰደበች-ው (-ኡ/) 36
በ3ኛ መደብ፣ ነጥላ ቁጥር፣ ተባዕታይ ያታ፣ ተሳቢ አፀፋነት
- (መ) ትናንት የሄድ- ኡ 36
በ3ኛ መደብ የብዙ ቁጥር ምዕላድነት
- (ሰ) ትናንት የሄድ-ኡ-ት 36
በተውላጠ መሪነት

ከዚህ ላይ ተውላጠ መሪነት የሚለውን ቃል መግለፅ ሳያስፈልግ አይቀርም። ተውላጠ መሪ የምንለው፣ አንድ በግሀድ የማይታይን መሪ ስም ተክቶ የሚገባን ጥገኛ ምዕላድ ነው። በተግባሩ እንደ ተውላጠ ስም ነው። በቅርፁ ግን እንደ ተውላጠ ስም ነፃ ሳይሆን፣ ጥገኛ፣ ማለትም ቅጣይ ነው።

የአንድን አዛማጅ አረፍተ ነገር ግስ ከነዚህ ሞክሻ ምዕላዶች ውስጥ አንዱን ወይም ሁለቱን፣ በአንዳንድ ቀበልኛ ደግሞ ሶስቱን፣ ሊያስከትል ይችላል። ቅደም ተከተላቸው እንደሚከተለው ነው።

አምድ - የባለቤት አፀፋ - ተውላጠ መሪ/የተሳቢ አፀፋ - መስተዓምር 37

የባለቤትና የተዛማጅ ተሳቢ ስማዊ ሀረግ አፀፋ አይቀሬ ናቸው። ሌሎቹ ሊቀሩ ይችላሉ። የሚከተሉትን እንመልከት።

- (ሀ) እኔ [ትናንት የመጣሁት] (የመጣ - ሁ - (ት)) ነኝ 38
- (ለ) እኔ [ትናንት ጠላውን የጠጣሁት] (የጠጣ - ሁ - ት) ነኝ
- (መ) እኔ [ትናንት ጠላውን የጠጣሁቱ] (የጠጣ - ሁ -ት - (ኡ)) ነኝ

በየቅንቱ ውስጥ የሚታዩት መዋቅሮች አዛማጅ አረፍተ ነገሮች ናቸው። በግሀድ የማይታይን ስማዊ መሪ ያጎላመሳሉ። በምሳሌ (ሀ) ወስጥ /-ት/ የተዛመደውና በግሀድ የማይታየው ስማዊ መሪ ተውላጥ ነች። ስሙ ሶስተኛ መደብ፣ ተባዕታይ ያታና ነጠላ ቁጥር መሆኑን ታመስክታለች። በምሳሌ (ለ) ጠላውን የሚለው ተሳቢ

ሰማዊ ሀረግ አፀፋ ነች። በምሳሌ (መ) /-ት/ የተሳቢው አፀፋ ስትሆን፤ ከአሰዋ ቀጥላ የገባችው /-ኦ/ ተውላጠ መሪ ነች። የሚከተለውን ደግሞ አንመልከት።

ትናንት የሰደብኩት (የሰደብ - ኩ - ት) ልጅ 39

በዚህ ምሳሌ ውስጥ የምትታየው /-ት/ የትኛዋ /-ት/ ነች? ተዛማጅን ሰማዊ ሀረግ የምትጠቁመው? ተውላጠ መሪዋ? ወይስ መስተፃምርዋ /-ት/? መጀመሪያ /-ት/ የ/-ኦ/ ተለዋጭ መሆንዋን አንርሳ። /-ኦ/ ከሌላ /-ኦ/ በሁዋስ ስትገኝ ወደ /-ት/ ትለወጣለች።

ተውላጠ መሪዋ /-ት/ ልትሆን አትችልም፤ ምክንያቱም መሪው ስም ማለትም ልጅ በግሀድ ይታያልና። ከፍ ሲል አንደገለፅነው፤ ይህች ተውላጠ መሪ ምዕላድ የምትከስተው የተዛመደው ሰማዊ ሀረግ መሪ በግሀድ በማይታይበት ጊዜ ነው። ተውላጠ መሪዋ ካልሆነች፤ ልትሆን የምትችለው አንድም የተሳቢው ሀረግ አፀፋ፤ አለያም መስተፃምርዋ ት < /-ኦ/ ነው። መስተፃምርዋ ልትሆን አትችልም፤ ምክንያቱም መስተፃምርዋ ት ከሆነች፤ ተዛማጅ ሰማዊ ሀረግ በአፀፋ አልተጠቀሰም ማለት ነው። በአፀፋ ያልተጠቀሰ ተዛማጅ ተሳቢ ሀረግን የያዘ ሰማዊ ሀረግ ደግሞ ተቀባይነት የለውም። ስለዚህም፤

* ትናንት የሰደብኩ ልጅ 40

ማለት አይቻልም። ይህ ከሆነ፤ -ት የተዛማጅ ሰማዊ ሀረግ ጠቃሽ መሆን አለባት። ርግዋ፤ ይህች ምዕላድ ቀደም ሲል አንደገለፅነው፤ ከተውላጠ መሪውና ከመስተፃምርዋ -ት ጋር በቅርፅ አንድ ነች። ስለዚህም ልንደናገር አንችላለን። ይሁን እንጅ፤ መስተፃምርዋ -ት ከተውላጠ መሪው ወይም ከተሳቢው አፀፋ ቀጥላ ትገባለች። ይህም በአንዳንድ የገጠር ቀበልኛ ነው፤ ለምሳሌ በወሎ። ይህ ሲሆን ሀረጉ፤

ትናንት የሰደብኩቱ (ሰደብ- ኩ - ት - ኦ) 41

የሚል ይሆናል።

ተውላጠ መሪዋ -ት የምትገኘው መሪ-አልባ በሆነ ሰማዊ ሀረግ ውስጥ ነው ብለናል። ለዚህ የሚከተለውን ምሳሌ አንመልከት።

ትናንት የመጡት (መጥ - ኦ - ት) 42

በዚህ ሀረግ ውስጥ፤ የተዛመደው፤ ባለቤቱ ሰማዊ ሀረግ ነው። በመሆኑም በግሀድ አይታይም፤ /-ኦ/ በሚለው አፀፋ ግን ተጠቅሶአል። ከዚህ አፀፋ ቀጥሎ የሚታየው ምዕላድ፤ ማለም -ት የሚጠቁመው ተዛማጅ አረፍተ ነገር

የሚያገላምሰውን ስማዊ ሀረግ መሪ ስም ነው። ስለዚህም የመሪው ተውላጥ ነው። ተውላጠ መሪ ያልነውም ስዚሁ ነው። ከሱ ቀጥሎ መለተኛምሩን /-ኡ/ በማስገባት፤

ትናንት የመጡቱ (መጥ- ኡ - ት -ኡ) 43

ማለት አንችላለን፤ ቢያንስ ከፍ ሲል በጠቀሰነው ቀበልኛ።

ከዚህ ላይ አንድ ጥያቄ ሊነሳ ይችላል። ይኸውም የመስተኛምሩን አገባብ የሚመሰክት ነው። ስለ ስማዊ ሀረግ ስንወያይ፤ መስተኛምር የሚገኘው መሙሊያዎችንና አገላማሾችን ቀድሞ በሀረግ መነሻ ላይ አንደሆነ ገልፀን ነበር። አሁን ደግሞ ከዚህ ላይ አንደሚታየው፤ በአዛማጁ አረፍተ ነገር ግስ መድረሻ ላይ አየገባ ይገኛል። አንዳንድ ጊዜ በስማዊ ሀረግ መነሻ፤ ሌላ ጊዜ በግሱ መድረሻ ላይ ሊገባ ይችላል ማለት ነው? ስዚህ መልሳችን “አውን ይችላል” የሚል ነው። በሀረግ መነሻና በግሱ መድረሻ የሚገባው መስተኛምር ግን አይነቱ ለየቅል ነው። በሀረግ መነሻ የሚገባው እንደ ይህ፤ ያ፤ ወዘተ፤ ያለ ነፃ መስተኛምር ሲሆን፤ በግሱ መድረሻ ላይ የሚገባው እንደ /-ኡ/ ወይም /-ኡ/-እ/ (ዋ) ያለ ጥገኛ መስተኛምር ነው¹³። ጥገኛ ስለሆነ፤ ቀድሞት ከሚገኘው መሪ ቃል ላይ ይጠጋል። መሪው ቃል ገላጭ ሀረግ ካለው፤ ከገላጩ መሪ ቃል ላይ ያርፋል። ሁኔታውን በሚከተሉት ምሳሌዎች አናሳያለን።

- (ሀ) ልጁ (ልጅ-ኡ) 44
- (ለ) ትልቁ (ትልቅ-ኡ) ልጅ
- (መ) ትናንት የመጣው (የመጥ-አ-ኡ) ትልቅ ልጅ

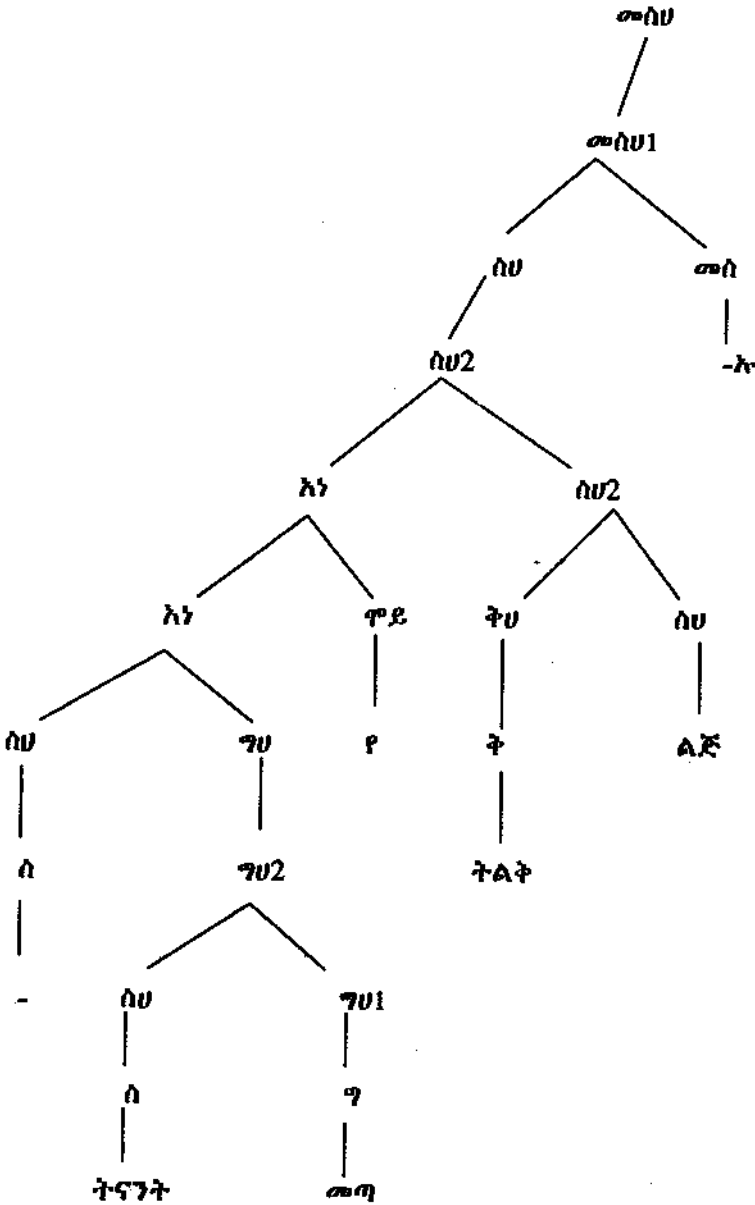
በመጀመሪያው ምሳሌ፤ መስተኛምሩ ልጅ የሚለውን ስም ተጠግቶ ገብቶአል። በሁለተኛው ምሳሌ ልጅ የሚለውን ስም አልፎ በገላጩ ቅፅል መድረሻ ላይ ይገኛል። በሶስተኛው ምሳሌ ደግሞ ቅፅሉንም አልፎ በአዛማጁ አረፍተ ነገር ግስ መድረሻ ላይ ገብቶአል። የመስተኛምሩ ታህታይ አገባብ ስማዊ ሀረጉን ተከትሎ ነው፤ ለማለት ይቻላል። ሀረጉ ገላጭ ሲኖረው ብቻ ወደ መጀመሪያው ገላጭ ይሸጋገራል ብሎ፤ ማጠቃለል ይቻላል፤ ስጊዜው።

ስለ ሀረግ ስንወያይ መስተኛምር ስማዊ ሀረግን በመሙሊያነት አየያዘ መስተኛምራዊ ሀረግ አንደሚፈጥር ገልፀን ነበር። በዚያ አመሰክክት መሰረት፤ በተራ ቁጥር (44) የተመሰከቱት መዋቅሮች ስማዊ ሳይሆኑ፤ መስተኛምራዊ

¹³ ጉዳዩ /ኡ-ነ/ ብቻ የሚመሰክት ሳይሆን እንደ /-አኛ/ ያሉትን ምሳሌዎችም ይጨምራል። እነዚህም እንደ፡
 ይኸኛው (ይኸ-አኛ-ኡ) ልጅ
 ይሀችኛዋ (ይኸ-ች-አኛ-ኡ-እ) ልጅ
 ስንል ነው። ዝርዝር ሁኔታውን ወደፊት በሌላ ፅሁፍ እናሳያለን።

ሀረጎች መሆን አለባቸው። ይህ ከሆነ አወቃቀራቸውን እንደሚከተለው አድርገን በዕፀ መዋቅር እናሳያለን።

45

በግልፅ እንደሚታየው፣ የመስተጻምራዊው ሀረግ መሪ /-ኩ/ ነው። እንደግንኛውም መሪ ቦታው በመሙሊያው ሰማዊ ሀረግ ቀኝ ጎን ነው። ሰማዊ ሀረግ ገላጭ ሊኖረው፣ ከመጀመሪያው ገላጭ ጋር ይዋቀራል። ገላጭ ከሌለው ከመረው ለም ላይ ይለጠፋል። እንዴት እንደሚለጠፍ ወደፊት በሰፊው እናሳያለን። ምናልባትም፣ የመስተጻምሩ ቦታ ከላይ እንደሚታየው በቀኝ በኩል ላይሆን ይችላል። ለጊዜው በዚህ እንተወው።

እንግዲህ በዚህ ንዑስ ክፍል ውስጥ ስለ ውስብስብ አረፍተ ነገር በዝርዝር የተመለከትነውን እንደሚከተለው እናጠቃልላለን። ውይይታችን ያተኮረው በአፅንዖታዊ አረፍተ ነገሮች ላይ ነው። እነዚህም በአንድ በተለየ አውደ-ነገር ላይ በሚነሱ ጥያቄዎችና በመልሶቻቸው ላይ የሚያተኩሩ አረፍተ ነገሮች ናቸው። ተራ ላይሆኑ፣ ውስብስብ ናቸው። ውስብስብ የሚሆኑበት ምክንያት በውስጣቸው አዛማጅ አረፍተ ነገር ስለሚይዙ ነው። የአዛማጁ አረፍተ ነገር መሪ በግሀድ ላይከሰት ይችላል። በአፀፋ ግን ይጠቀሳል። ከዚህም ይዘቱ ይታወቃል። የአፀፋው ቅርፅ ከመስተጻምሩ /-ኩ/ ጋር አንድ ነው።

በእንደዚህ ያሉ አረፍተ ነገሮች ውስጥ የሚገኙ ሰማዊ ወይም ገላጭ ሀረጎች ከመሰረታዊ (ታህታይ) ቦታቸው እየተነሱ ከአረፍተ ነገሩ በመውጣት፣ ሌሎችን የአረፍተ ነገር ክፍሎች አየቀደሙ ሊገቡ ይችላሉ። ይህን በማድረግም አፅንዖት ያገኛሉ። አንደኛው ያሉ ሀረጎች ተራ ላይሆን፣ ዋና ሀሳብን ያዘሉ ናቸው። ስለዚህ የተለየ አቀራረብን፣ ማለትም የሀረግ አወቃቀርን ይጠይቃሉ። በዚህ ክፍልም ያየነው፣ ይህንኑ ከተራው ለየት ያለ የአወቃቀር ስርዓትን ነው።

በመጨረሻም፣ በዚህ መፅሀፍ፣ ከድምፅ ጀምረን፣ በቃላት ክፍሎች አድርገን፣ ሀረጎችንና አረፍተ ነገሮችን እየተመለከትን ከዚህ ደርሰናል። በገዛዎቻችን ላይ ሰማዊት የሞክርነውን ወደሁዋላ መለስ ብለን ብናስተውለው፣ ከአንድ ቤት ስራ ጋር ተመሳሳይ ነው። አንድ ቤት፣ መሰረት፣ ጣሪያና ግድግዳ ይኖረዋል። ያለመሰረቱ ግድግዳው፣ ያለግድግዳው ጣሪያው ፈፅሞ ሊታሰብ አይችልም። ሰብቱም በተናጠል ላይሆን፣ በሀብረት ተደጋግፈው ቤቱን ማቆም አለባቸው። ከዚያ በመለስ ያለው የመልክ ጉዳይ ነው።

አረፍተ ነገሮችን አንደቤት ልንቆጥራቸው እንችላለን። መሰረታቸው ድምፅ ነው። በዚህ ረገድ በከፍል አንድ የ30 ተናባቢና የ7 አናባቢ ድምፆችን አፈጣጠርና የአቀነጃጀት ስርዓት አይተናል። እነዚህ 37 ድምፆች ተናባቢ - አናባቢ - ተናባቢ በሚል ስርዓት ሲቀናጁ፣ ቀለምና ምዕላድ እንደሚፈጥሩ አይተናል። በየቀለሙና በየምዕላዱ ውስጥ፣ እንዲሁም በየድንበሩ ላይ በሚፈጠረው የድምፆች ንክኪ ምክንያት የሚከሰቱትን ልዩ ልዩ ድምፅ - ልሳናዊ ሂደቶችና ለውጦች ተመልክተናል። ለውጦቹ በእብዛኛው የመካነ እና/ወይም የባህርያ ንባብ ምሳሌዎች ናቸው።

በክፍል ሁለት የተመለከትነው በጥቅሱ የምዕላዶችንና የቃላትን አይነትና የአፈጣጠር ስርዓት ነው። ቃላት እንደ ብሉኪት፣ ወይም እንደ ሸክላ አለያም እንደ ጠርብና ጨፈቃ ሊቆጠሩ ይችላሉ። አፈጣጠራቸው ስነ-ድምፁ - ልሳዊና ስነ-ምዕላዳዊ ነው። ስነ-ምዕላዳዊ ስርዓታቸው በሰር፣ በተሰያዩ አምድና ቅጣይ ምዕላዶች ላይ የተመሰረተ ነው። በማንኛውም መንገድ የሚፈጠሩ ቃላት ልዩ ልዩ የርባታ ምዕላዶችን አያስከተሉ በአረፍተ ነገር ውስጥ የሚገኙ ሀረጎችን መደብ፣ ቁጥር፣ ምዕራ፣ ወዘተ፣ እንዲሁም የየግሱን የአንቀፅና የጊዜ አይነት እንዴት እንደሚያሳዩ ተገንዝበናል።

በማንኛውም ሁኔታ የሚፈጠሩ ቃላት ርስበርስ ተያይዘውና ተደጋግፈው የሚፈጠሩባቸው ሀረጎች እንደ ግድግዳ ሊቆጠሩ ይችላሉ። የሀረጎቹን አይነትና ይዘት ያየነው በክፍል ሰስት መጀመሪያ ላይ ነው። ግድግዳውን ከሚፈጠሩት ሀረጎች መካከል ሰማዊ ሀረጎችና ግላዊ ሀረጎች ዋና ዋናዎቹ ናቸው። ምክንያቱም ግንባር ለግንባር ተዋቅረው የቤቱን ጣሪያ የሚፈጠሩት አነሱ ናቸውና። ሌሎቹ ሀረጎች የአነዚሁ የሁለቱ አገላግሎቶች ናቸው። ሀረጎቹ በቁጥንቁቀው የቃላት ክፍሎች አይነት ይወሰናሉ። ሰድስት የቃላት ክፍሎችን አግኝተናል። በየክፍሎቹ ውስጥ በሚገኙ ቃላት አማካኝነት የሚፈጠሩ ሰድስት አይነት ሀረጎችን አይተናል። አያንዳንዱ ሀረግ ከአንድ ቃላዊ መሪ፣ ከመውሊያ፣ ከተሰያዩ ገላጭ አገላግሎቶችና መስተጻምሮች እንደሚመሰረት አይተናል። መሪው ቃል ሁል ጊዜ በስተቀኝ በኩል ይገኛል። በዚህም ቁጥንቁቀው ቀኝ መሪ እንደሆነ ተገንዝበናል።

አንድ ቤት ተራ ወይም ሰፊና ባለብዙ ፎቅ ሊሆን እንደሚችል ሁሉ፣ አንድ አረፍተ ነገርም እንደዚሁ ተራ ወይም ውስብስብ ሊሆን እንደሚችል አይተናል። ይህም የሚወሰነው በውስጡ በሚይዘው የሀረግ መጠን ነው። ብዙ ሀረግ የያዘ ውስብስብ ነው። ተግባሩም እንደዚሁ።

ከመጀመሪያ አንስተን የቤቱን፣ ማለትም የአረፍተ ነገሩን መሰረተ ነገር የሆኑትን ድምፆች በመለየት፣ ከነዚህ የሚፈጠሩትን ምዕላድና ቃላት፣ ማለትም ብሉኪቶችን በአይነት በአይነታቸው በመመደብ፣ ወደ ሁዋላም በአነሱ አማካኝነት የሚፈጠሩትን ሀረጎች በማያያዝና አንዱን ከሌላው በማዋቀር፣ የተሰያዩ ቤቶችን፣ ማለትም አረፍተ ነገሮችን፣ ሰንሰራ ቆይተናል። ቤቶች ስልዩ ልዩ ተግባር እንደሚውሉ ሁሉ፣ አረፍተ ነገሮችም እንደዚሁ ስልዩ ልዩ ተግባር ይውላሉ። ማተቻ፣ ማለቻ፣ መጠየቂያ፣ ማዘዣ፣ መቃወሚያ፣ ወዘተ፣ የሆነ ተግባር እንዳላቸው በሰፊው አይተናል። እንደ ተግባራቸው ልዩነት ቅርፃቸውም ይለያያል። የመመገቢያና የማብሰያ ቤት አንድ አይነት አይሆንምና። የማተቻና የማለቻ አረፍተ ነገሮችም እንደዚሁ አንድ አይነት አይሆኑም፣ እንዳልሆኑም በዝርዝር አይተናል።

ወደፊት በሌላ ጊዜ እንገናኝ ይሆናል። እለከዚያው ግን ይህንኑ እየደጋገምን በማንበብ፣ ማንም ሰራዩ ብሎ ሳያለተምረን፣ እኛም ለራዩ ብለን ሳንይዘው፣ ከእድሜ ዘመናችን እጅግ ውሱን በሆነችው የልጅነት ጊዜአችን፣ ላናውቀው ሰላወቅነውና፣ በማወቅም ያለምንም ችግር፣ እድሜ ልክ ሳይሰለቸንና ሳያልቅብን፣ በማንኛውም ጊዜና ቦታ፣ ለማንኛውም ጉዳይ፣ ከማንኛውም የእኛ ቢጤ ጋር ሰለምንጠቀምበት ቁጥንቁጥ፣ ያለን ዕውቀት ምን እንደሆነና፣ መጠኑም ምን ያህል እንደሆነ? እንዴትስ እያደረግን እንደምንጠቀምበት እናሰላሰል። በበኩሉ ባለብኩትና ባሰላሰልኩት ቁጥር ግርም ይለኛል። ለየጥያቄው የማሰበው መልሉም ዛሬ ቀኝ፣ ነገ ግራ እየሆነ ያሰቸግረኛል። ለሰዚህም ቀኝ ነው ያልኩት፣ ግራ ከመሆኑ በፊት ተሻምቼ የያዝኩትን በትንሹ አቅርቤአለሁ። ነገ እንደምለቀው ግን በጣም ርግጠኛ ነኝ። ሌላ ቀኝ ፍለጋ... ለዚያውም ከተገኛ።

መልመጃ

የሚከተሉትን አረፍተ ነገሮች ታህታይ መዋቅር ያመልክቱ።

1. እንደ ካሳ የተደሰተ ሰው እሰካሁን አላየሁም።
2. ማንንም እንዳላነጋገርኩ ለአሰቴር ደብዳቤ ፃፍኩላት።
3. ያች ትናንት በግ የገዛችው ሴት አሰቴርን ሰደበችት።
4. ማን ነው ካሳ በግ ይገዛል ያለህ?
5. የአሰቴር ቤት የመሰራት አላማ ብዙ ሰው አሰደሰቱአል።
6. ልጆቹ ቤት ለመሰራት የፈለጉ ይመሰላል።
7. እንተ ልጅ ተው ብየህለሁ።
8. የት ነው አሰቴር የሄደችው?
9. አቦ! ተው ክፉ አትናገር!
10. አቦ! የሚሰውን ምዕላድ የቃል ክፍለና ሰዋሰዋዊ ተግባር ይገለጹ።

ሙዳዎ ቃላት

- ሁተታ፣ ስለ አንድ ነገር በዝርዝር የሚነገር ወይም የሚሰጥ አስተያየት፣ comment
- ሁነት፣ የአንድ ነገር መሆን ወይም መከሰት፣ event
- ሀገ-መዋቅር፣ የሀረግና የአረፍተ ነገር የአመሰራረት ሀገ ወይም ስርዓት፣ phrase structure rule
- ለዋጭ ሀገ፣ አንድን ሀረግ ወይም አረፍተ ነገር ታህታይ መዋቅር ወደ ላዕላይ መዋቅር የሚለውጥ ሀገ፣ ለምሳሌ፣ ውሻው አስቲርን ነከሳት የሚለውን አረፍተ ነገር አስቲርን ውሻው ነከሳት ወደሚል ተለዋጭ አረፍተ ነገር ለመለወጥ የምንጠቀምበት ሀገ፣ transformational rule
- ላንቃዊነት፣ አንድን የላንቃ ያልሆነ ድምፅ ከአጠገቡ በሚገኝ የላንቃ ድምፅ ተጋቦት ምክንያት ወደ ላንቃ ድምፅነት የሚቀይር የለውጥ ሂደት፣ palatalization
- ላዕላይ መዋቅር፣ የሚባል፣ በአንደበት የሚነገር መዋቅር፣ surface structure
- ልል፣ ጠብቆ የማይነገር ድምፅ፣ ለምሳሌ፣ [ገአልአብአ] ገለባ ስንል፣ በግዕዝ ውስጥ ካሉት ድምፆች መካከል [ብ] ልል ነው። ባንዳ [ገአንአብብአ] ገሂባ በሚለው ቃል ውስጥ የሚገኘው [ብብ] ጥብቅ ነው። non-geminate
- ልለት፣ አንድ አግድ ወይም ፍገድ ድምፅ ወደ ፈትገነት የሚለወጥበት ሂደት፣ weakening
- ልምደት፣ አንድ ሀገን የአፍ መፍቻ ቁጥንቁጥውን የሚያውቅበት፣ የሚለምድበት ወይም አፍ የሚፈታበት ሂደት፣ acquisition
- ልሳነ-ክልዳ፣ ሁለት ቁጥንቁጥ የሚናገር፣ bilingual
- ልሳነ-ሳልሳ፣ ሶስት ቁጥንቁጥ የሚናገር፣ tri-lingual
- ልሳነ-ተፈጥር፣ ግንኙነት ሰው በተፈጠረ ያለው የቁጥንቁጥ ችሎታ፣ linguistic competence
- ልሳነ-ብዙ፣ በዙ ቁጥንቁጥ የሚናገር፣ multilingual
- ልሳነ-የሀድ፣ አንድ ቁጥንቁጥ ብቻ የሚናገር ሰው፣ monolingual
- ልቅ፣ ከሳንባ ውስጥ የሚወጣው አየር ሳይታገድ እንደሌሉ ሕወግ የሚፈጠር የንግግር ድምፅ፣ ለምሳሌ እንደ [አ] ያለ አናባቢ ወይም እንደ [ም] ያለ ተናባቢ ድምፅ፣ non-obstruent
- ልውጠት፣ አንድ ነገር ወደ ሌላ ነገር የሚያደርገው የመቀየር ሂደት፣ ለምሳሌ ከቅጥነት ወደ ውፍረት የሚያደርገው ለውጥ፣ inchoative

- መሙሲያ፣ አንድን ነገር በይዘቱ ሙሉ እንዲሆን የሚያደርግ ነገር፣ ለምሳሌ፣ ካሳ ገደለ ብንል፣ አረፍተ ነገሩ በጥቅል፣ ግሱ ደግሞ በተለይ የሚሰጠን ሀሳብ ሙሉ አይሆንም። ሙሉ የሚሆነው፣ እንደ አንበሳ ያለ ሰማዊ ሀረግ ቀድሞት ሲገባና አረፍተ ነገሩም፣ ካሳ አንበሳ ገደለ የሚል ሲሆን ነው። ሙሉ የሚያደርገው አንበሳ የሚለው ሰማዊ ሀረግ ስለሆነ፣ እንደዚህ ያለ ሀረግ መሙሊያ ይባላል።
complement
- መላሽ፣ ወደሁዋላ፣ ማለትም ወደ ግራ የሚመልሰ፣ አንድ ድምፅ ባህሪውን ቀድሞት ለማገኝ ሌላ ድምፅ የሚያጋባበት የምስሰሎሽ ሂደት፣ regressive
- መላምታዊ፣ በመላ፣ በግምት፣ ይሆናል ተብሎ የሚታሰብ አመሰካከት፣ hypothetical
- መሰራች፣ አንድን ቃል ከሌላ ቃል ላይ የሚፈጥር ወይም የሚመሰርት ምዕላድ፣ ለምሳሌ /-ኧት/ የሚለው ምዕላድ ብልጥ ከሚለው ቅፅል ላይ ብልጠት የሚል ስም ጎለሚመሰርት መሰራች ምዕላድ ነው። derivational
- መስተጻምር፣ አንድን ነገር ከሌሎች ነገሮች ለይቶ የሚያሳይ ወይም የሚያሳውቅ ምዕላድ፣ specifier or determine
- መቸት፣ መቸ እና የት ከሚሉት ቃላት ላይ የተመሰረተ ቃል፣ አንድ ድርጊት የተፈፀመበት ጊዜና ቦታ፣ setting
- መካኑ-ፍጥረት፣ በአንደበት ውስጥ፣ አንድ ድምፅ የሚፈጠርበት ቦታ፣
- መዋቅር፣ ድምፅ ከድምፅ፣ ቃል ከቃል ወይም ከሀረግ፣ ወዘተ፣ ሲቀናጅ የሚፈጠረው ነገር፣ structure
- መዋዋላ፣ ምግብ ከአፍ ወደሆድ የሚወርድበት ቴቦ፣ esophagus
- መጠነ-ስፋት፣ የአንድ ነገር ባህሪ የሚሸፍነው የሀረግ መጠን፣ scope
- መጠነ-ወርድ፣ የአንድ ነገር የወርድ ርዝመት ወይም መጠን፣ linear size
- መጣኝ፣ የአንድን ነገር መጠን የሚያመለክት ቃል፣ ስምሳሌ ሁለት ተማሪዎች ለንል፣ የተማሪቹን ለንትነት የሚጠቁመን ሁለት የሚለው አሀዝ ነው። ስለዚህም መጣኝ መስተጻምር ነው።
quantifier
- ማንቁርታዊ፣ ወደ ማንቁርት ድምፅነት የተለወጠ ወይም ማንቁርት ላይ የተፈጠረ ድምፅ፣ glottalized
- ማለት፣ [ምአልልኧት] በአንድ ቦታ ወይም ወቅት መገኘት፣ አለሁ ማለት፣ ለምሳሌ፣ ካሳ ርሳስ አለው ለንል፣ አለው የሚለው የማለት ግስ ነው። ነገሩ አከለ ብሎ ማከል ከተባለ፣ አለ ብሎም ማለት ለባል እንደሚችል የሚያሰረዳ ነው። verb
to have

ግዕዝ፡ የተለያዩ ነገሮችን አቅርቦ ደግሮ የሚቆም፣ nucleus
 ግዕዝላይ፡ በባለቤት ስም ላይ የሚፈጸምን ድርጊት የሚያመለክቱ ግሶች፣
 middle voice
 ግዕዝ፡ እቅፍ የሚይዝና ከሌላ የሚለይ፣ frame
 ምህግ፡ ሙሉውን ቃል ወይም መዋቅር አላጥሮ የሚያሳይ ምልክት፣
 abbreviation
 ምዕላድ፡ አንድ ትርጉም ያለውና አነስተኛ ወደሆነ ትርጉም አጻፈ
 አህድ ሊከፈል የማይችል ቅርፅ፣ ለምሳሌ ቤት፣ morpheme
 ምሰላት፡ ተጎራባች ድምፆች ባህሪ የሚወራረሱበትና በዚህም
 ምክንያት የሚመሳሰሉበት ሂደት፣ assimilation
 ምሰረታ፡ አዳዲስ ቃላትን ከነባር ቃላት ላይ የመመስረት፣
 derivation
 ምዝገባ ቃላት፡ ቃላትን በቅደም ተከተል ከነትርጉማቸው የመመዝገብና
 እጠቃቀማቸውንም የመግለፅ ተግባር፣ lexicography

ሞፈር ዘመት፡ ከመኖሪያ አካባቢ ርቆ የሚገኝ የአርሻ መሬት፣ far away farm
 ሞይ፡ አንድ አረፍተ ነገር የአንድ መሪ ቃል መሙሊያ ሆኖ
 መግባቱን የሚያሳይ ምዕላድ፣ ለምሳሌ፡

ካሳ አስቴር አንደታመመች ስምቶአል

በሚለው አረፍተ ነገር ውስጥ፣ አንደ የሚለው ምዕላድ
አስቴር ታመመች የሚለው አረፍተ ነገር ስምቶአል
 ለሚሰው ግሰ መሙሊያ ሆኖ መግባቱን ያመለክታል፡፡
 እንደዚህ ያለ ምዕላድ ሞይ ይባላል፡፡ complementizer

ለብ-ነክ፡ ሰውን ብቻ ለይቶ የሚመለከት ባህሪ፣ human
 ሰርን፡ ከአፍንጫ ቀዳዳ ጀምሮ እስከ እንጥል ድረስ ያለው ከፍት
 ቦታ፣ nasal cavity

ለርገት፡ በሁለት ነገሮች መካከል ጣልቃ የመግባት ሂደት፣
 epenthesis

ለረ-ገብ፡ ስር በሚመሰርቱ ተናባቢዎች መካከል የሚገባ፣ root internal
 ሰርጎ-ገብ፡ በሁለት ነገሮች መካከል ፈልቅቆ የሚገባ፣ epenthetic

ለርናዊ፡ አየር በሰርን በኩል አድርጎ ሰወጣ፣ አፍ ውስጥ የሚፈጠር
 ድምፅ፣ ለምሳሌ [ም] nasal

ለርዓተ ቃላት፡ የቃላትን አጠቃላይ የርለበርስ ግንኙነት የሚገልፅ ህግ፣
 lexical pattern or system

ለምሙ፡ በባህሪ የሚጣጣም፣ የሚስማማ፣ matching
 ሰር፡ መሰረት ወይም መነሻ፣ ለምሳሌ ከበደ ለሚለው ግስም ሆነ
ከባድ ለሚለው ቅፅል መነሻ የሆነው /ከ-ብ-ድ-/ የሚለው

- የሶስት ተናባቢዎች ቅንጅት ነው። እንደዚህ ያለ
 የተናባቢዎች ቅንጅት ስር ይባላል። root
- ሰነ-ልሳን፣ የቁዋንቁዋን ባህሪና አጠቃቀም የሚያጠና የትምህርት
 ዘርፍ፣ linguistics
- ሰነ-ቃላት፣ የቃላትን የአፈጣጠር ስርዓት የሚመለከት የሰነ-ልሳን ዘርፍ፣
 morphology
- ሰነ-ድምፅ፣ የአንድን ቁዋንቁዋ ድምፆች የአፈጣጠርና የአቀነጃጀት
 ባህሪ የሚመለከት የሰነ-ልሳን ዘርፍ፣ phonetics/phonology
- ሰነ-አዕምሮ፣ የሰውን ልጅ ባህሪና የእንገልገልን ግንኙነት የሚያጠና
 የትምህርት ዘርፍ፣ psychology
- ሰነ-ዘዴ፣ የግስተማር ጥበብ፣ የምርምር አካሄድ፣ methodology
- ሳቢ፣ የሚሰብ፣ ተሳቢ ስማዊ ሀረግን በመሙሉያነት የሚፈልግ፣
 transitive
- ሰዋዊ፣ ሰውን የሚመለከት ተውላጠ ስም፣ ስምሳሌ አንተ፣ እኔ፣
 ወዘተ፣ personal
- ረቢ፣ ቅርፁን እየለዋወጠ ሊረባ፣ ሊበዛ የሚችል ቃል፣
 productive
- ርባታ፣ ቃላት የተለያዩ ሰዋሰዋዊ ባህሪያትን ለማሳየት ቅርፃቸውን
 በመጠኑ የሚለዋወጡበት ሂደት፣ inflection
- ርዕስ፣ ለአረፍተ ነገርም ሆነ ለድርሰት መነሻ የሚሆን፣ በተለምዶ
 አርዕስት የምንለው ክፍል፣ topic
- ርቱዕ፣ ከአንድ መሪ ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት ያለው ስማዊ ሀረግ፣
 ለምሳሌ፣ ካሳ ስለስቱር ገንዘብ ሰጣት በሚለው አረፍተ
 ነገር ውስጥ፣ ሰጣት ከሚለው ግስ ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት
 ያለው፣ ገንዘብ የሚለው ስማዊ ሀረግ ነው። ካሳ ከእጁ
 አውጥቶ የሚሰጠው ነገር እሱ ነው። direct
- ርግብግቢት
 ቀለም፣ ግንቁርት ውስጥ የሚገኙ ተርገብጋቢ ጡንቻዎች፣ vocal folds
- ቀስማይ፣ የአንድ አናባቢ፣ ወይም የአንድ አናባቢና የተናባቢ(ዎች)
 ቅንጅት፣ syllable
- ቀሬነት፣ የአንድ ቀስም ምሳሌ ሆኖ ሊገባ የሚችል ድምፅ፣ syllabic
 በመዋቅር ውስጥ በቦታ ሳይገኙ የመቅረት ወይም የመገደፍ
 ችሎታ፣ optionality
- ቀጣይ፣ ሲነበብ ትንፋሽ የማያስቆርጥ፣ continuant
- ቀድሞ-ገብ፣ በቃል መነሻ ላይ ከተናባቢ ቀድሞ የሚገባ አናባቢ፣ prothetic
- ቃለ-ጥያቄ፣ አንድ አረፍተ ነገር መጠይቃዊ መሆኑን የሚያመለክት
 ምዕላድ፣ question particle
- ቅላጺ፣ የድምፅ ክፍታና ዝቅታ ማለት፣ intonation

- ቅምር፣ የአንድ ነገር ሂደት ወይም ውስጣዊ ቅንጅት የሚገለፅበት ህግ፣ formula
- ቅናጅ፣ የሁለት ነገሮች ቅንጅት፣ composite
- ቅድመ-መድረሻ፣ ከአንድ ምዕላድ ወይም ቃል ወይም መዋቅር መጨረሻ እካል በፊት የሚገኝ ሌላ እካል፣ penultimate
- ቅየራ፣ አንድ ነገር ከአጠገቡ ከሚገኝ ሌላ ነገር ጋር ቦታ የሚቀያየርበት ስርዓት፣ methathesis
- በይነ-ልሳናዊ፣ በቁዋንቁዋዎች መካከል የሚታይ የጋራ ባህሪ፣ inter-lingual
- ባህርየ ንባብ፣ አንድ ድምፅ የሚፈጠርበት ባህሪ፣ manner of articulation
- ባለቤት-አልባ፣ ባለቤቱ በግህድ ሊከሰት የማይችል አረፍተ ነገር፣ subjectless
- ብለት፣ አለ ከሚለው ግስ ስር ሊወጣ የሚችል ስም፣ የአንድን ነገር መባል ወይም መነገር የሚገልፅ፣ ጋለ ብለን ግለት እንደምንል ሁሉ፣ አለ ብለንም ብለት ማለት እንደምንችል ለማሳየት፣ quotative, verb to say
- ተርታ ተከታታይ፣ በመካከላቸው ጣለቃ ሳያስገቡ የሚከታተሉ፣ contiguous or immediately adjacent
- ተሞዶ፣ በአንድ መሙሊያ ወይም አጎላማሽ ቦታ ላይ የሚሞላ ወይም የሚገባ መዋቅር፣ (sentential) complement
- ተስተጋብሮት፣ የብዙ ነገሮች የርስበርስ ድርጊት፣ interaction
- ተቃርኖ፣ ርስበርሱ የሚጋጭ አስተያየት፣ contradiction
- ተነጋሪ፣ የሚነገር፣ ማለትም ነገር የሚቀበል ወይም የሚያዳምጥ ሰው፣ addressee
- ተናባቢ፣ ከላንባ የሚነሳ አየር እየታገደና እየተለቀቀ ሲወጣ የሚፈጠር የንግግር ድምፅ፣ consonant
- ተናጠላዊ፣ ብቸኛ፣ የተነጠለ፣ segmental
- ተገባሪ፣ የሚደረግ ወይም ድርጊት የሚፈፀምበት፣ ለምሳሌ ካሳ ተደበደበ ስንል፣ ካሳ ተገባሪ ባለቤት ነው። patient
- ተገንዛቢ፣ የሚዛመድ፣ የሚገናዘብ፣ possessed noun
- ተጋቦት፣ የአንድ ነገር ባህሪ ወይም አንድ ነገር የሚዛመድበት ሂደት፣ influence
- ተናጠላዊ፣ በተናጠል ወይም በብቸኝነት የሚገኝ ባህሪ፣ independent
- ተዋረድ፣ ሻሚያ፣ ማለትም ተጉዋዳኝ ሳይሆን፣ ላይና ታችነት የሚታይበት የአወቃቀር ስርዓት፣ hierarchical
- ተዋቃሪ፣ አንድ ላይ የሚገናኙና መዋቅር የሚፈጥሩ እካላት፣ constituent
- ተዛማጅ፣ የሚዛመድ፣ የሚጣቀስ፣ relative

ተውላጥ፣

ምትክ፣ እንድን ነገር ተከቶ የሚገባ፣ ለምሳሌ፣ ካሳ ወደ ትምህርት ቤት ይሄዳል ብለን፣ እንተሉ? የሚል ጥያቄ ብናሰከትል፣ እኔም እሄዳለሁ፣ የሚል መልስ ልናገኝ እንችላለን። እኔም በሚሰው መልስ መድረሻ ላይ የምትታየው /-ም/፣ ወደ ትምህርት ቤት የሚለው መሰተዋድዳዊ ሀረግ ምትክ ወይም ተውላጥ ነች። pro-form

ተውላጠ መሪ፣
ታህታይ መዋቅር፣

እንድን መሪ ቃል የሚተካ፣ የመሪ ምትክ፣ pro-head በአንደበት የሚባል ሳይሆን፣ በአዕምሮ የሚታሰብ፣ የሚታወቅ መዋቅር፣ ለምሳሌ፣ ካሳ ተሰደበ ሰንል፣ ካሳን የሰደበው ሰው እንዳለ ይሰማናል። አንድ ሰው ካሳን ሰደበታል ማለታችን ነው። ግን ማን እንደሆነ አይታወቅም። ይህን ሰሜት የሚይዝ መዋቅር ታህታይ ይባላል። ካሳ ተሰደበ የሚሰው የዚህ ላዕላይ ወይም አንደበታዊ ቅርፅ ነው። deep structure

ትናጋዊነት፣

አንድ የትናጋ ያልሆነ ድምፅ ወደ ትናጋ ድምፅነት የሚለወጥበት ሂደት፣ velarization

ትውረት፣
ትውፊት

theory
ሳይኖና በቃል ብቻ ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፍ ህዝባዊ ባህል፣ folklore

ነባር፣
ነቢብ-ነገር፣
ነረት፣
ንበት፣
ነዛሪ፣

የነበረ፣ የኖረ፣ base
የሚነገር፣ ከአንደበት የሚወጣ ነገር፣ expression
የመኖር፣ በአንድ ቦታ የመገኘት ሁኔታ፣ existence
አንድ ድምፅ የሚነበብበት ሁኔታ፣ pronunciation
ማንቁርት ውስጥ የሚገኙት ተርጉብጋቢ ጡንቻዎች ሲነዘሩ የሚፈጠር ድምፅ፣ voiced

ነጣይ፣

አንድን ነገር ከሌሎች ነገሮች ነጥሎ፣ ማለትም ለይቶ፣ የሚያሳይ፣ singulative

ከፍናቢ፣

ከፊል አናባቢ የሚለውን ሀረግ በማሳጠር የተፈጠረ አጭር ቃል፣ semi-vowel

ከፋች፣
ከፍፍራዊነት፣

የቀለም መጀመሪያ ተናባቢ ድምፅ፣ onset
የከፍፍር ያልሆነ ድምፅ ወደ ከፍፍር ድምፅነት እንዲሰወጥ የሚያደርግ ሂደት፣ labialization

ከበት፣

ከንፈርን የመከበብ ሁኔታ፣ ለምሳሌ መ-ሉ ሰንል ከንፈራችን ከብ ይሆናል፣ rounding

አሀድ፣

አንድ አካል፣ unit

- አለላላሽ፣ አንድ ነገር ለሰለሰና ረጋ ባለ ሁኔታ የሚፈፀም መሆኑን የሚያመለክት ቅርፅ ለምሳሌ፣ ከፈት፣ ለቀቅ፣ ወዘተ፣ attenuative
- አላች፣ የሚያልት፣ አሌ ወይም ሀሰት የሚል፣ negator
- አምድ፣ ቅጣይ ምዕላድ ሊያሰከትል ወይም ሊያስቀድም የሚችል ቅርፅ፣ ለምሳሌ ውርደት የሚለውን ሰም ብንመለከት፣ ውርድ ከሚለውና /-አት/ ከሚለው መሰራች ምዕላድ የተፈጠረ እንደሆነ እንረዳለን።ውርድ የሚለው አምድ ሲሆን /-አት/ ቅጣይ ምዕላድ ነው። stem
- አሰላሳይ፣ የሚያሰላሰል፣ የሚያሰተውል፣ speculator, thinker
- አሰተጋቢ፣ ሞቅ - ደመቅ ብሎ የሚሰማ፣ ኀርናና፣ sonorant, sonorous
- አሻቃቢ፣ ከዝቅተኛ ወይም መሀከለኛ ደረጃ ወደ ከፍተኛ ደረጃ የሚወጣ ቅላጿ፣ rising intonation
- አቃፈ፣ አንድን አረፍተ ነገር አቅፎ በውሰጡ የሚይዝ፣ matrix
- አቆልቁዋይ፣ ከከፍተኛ ወይም መሀከለኛ ደረጃ ወደ ዝቅተኛ ደረጃ የሚወርድ ቅላጿ፣ falling intonation
- አቆራኝ ሁለት ነገሮችን የሚያያይዝ፣ የሚያቆራኝ፣ copular
- አበላላጭ፣ ሁለት ነገሮች የሚበላላጡ መሆናቸውን የሚገልፅ፣ ለምሳሌ፣ ከካላ ይልቅ አሰቲር ረዥም ነች፤ ሰንል ይልቅ የሚለው አበላላጭ ምዕላድ ነው። comparative
- አታች፣ የሚያትት፣ ሀተታ የሚሰጥ፣ declarative
- አንድምታ፣ አንድ ነገር ሲነገር ወይም ሲጻፍ፣ በቀጥታ ላይሆን፣ በተዘዋዋሪ የሚሰጠው ወይም ሲሰጥ የሚችለው ተጨማሪ ፍች ወይም መልዕክት፣ implication
- አንጉዋ፣ መለያያ በት፣ መንታ መንገድ፣ አንድ መዋቅር ወደ ሁለት ወይም ወደ ሶስት ክፍሎች የሚከፈልበት ቦታ፣ node
- አደላዳይ፣ ሁለት ነገሮች እኩል መሆናቸውን የሚያሳይ ምዕላድ፣ ለምሳሌ ካላ እንደ አባቱ ረዥም ነው፤ ሰንል፣ ካላ እና አባቱ እኩልረዥም መሆናቸውን እንገልጻለን። አንድ የሚለው አደላዳይ ምዕላድ ነው። positive or equative
- አገናዛቢ፣ ባለገንዘብን ወይም ባለድርጊትን የሚያመለክት ምዕላድ፣ ለምሳሌ፣ ካላ ቤቱ ተቃጠለበት ወይም ካላ መሄዱ ተሰማ ሰንል፣ በመጀመሪያው ምሳሌ፣ /-ኡ/ የሚለው ምዕላድ ካላ የቤቱ ባለቤት መሆኑን ያሳያል። በሁለተኛው ምሳሌ

	ደግሞ ይኸው /-ኦ/ ካሳ የመሄድ ተግባሪ ፈጻሚ ወይም ሂያጅ መሆኑን ያመለክታል። genitive
አጎላማሽ፣	የሚያሳድግ፣ የሚያጎላምል፣ ለምሳሌ ተውላክ ግሶችና ቅፅሎች፣ modifier
አጎላባች	የሚያጎላብት፣ የሚያጎላ፣ augmentative
አጎቀዳኝ፣	በጎቀድ፣ በጎቀድ የሚከፋፍል፣ someone and Co.
አይረቤ፣	ቅጣይ እየጨመረ የማይረባ መሆን ቃል፣ unproductive
አውደ-ነገር፣	አንድ አረፍተ ነገር የሚነገርበት ሁኔታ፣ context
አጠንካሪ፣	አንድ ነገር በጠንከረ፣ በከረረ ሁኔታ የሚፈፀም መሆኑን የሚያመለክት፣ ለምሳሌ፣ ካላ በሩን ክፍት አደረገው፣ ለንል፣ ቤቱ በሀይልና በድንገት መከፈቱን እንገልጻለን። intensive
አዛማጅ፣	የሚያዛምድ የሚያገናኝ፣ relative
አፀፋ፣	አንድን ነገር የሚጠቅስ ወይም የሚያመለክት ምዕላድ፣ ለምሳሌ የባለቤት አፀፋ፣ reflexive
አፅንዖት፣	በጉልህ፣ በጥንካሬ፣ የሚወጣ ወይም የሚነገር፣ emphatic, focused
አሀላፊ፣	ያላለፈ ወይም ያልተፈፀመ ድርጊት፣ non-past
አሳቢ፣	የማይሰብ፣ ተላቢ የማይፈልግ፣ intransitive
አሰዋዊ፣	ሰው ነክ ያልሆነ፣ ለምሳሌ፣ ካላ አንደተቀየመ ግልፅ ነው፣ ለንል፣ ግልፅ ነው የሚለው ግላዊ ሀረግ ባለቤት እሱ የሚለው ሰዋዊ ተውላጠ ስም ሳይሆን፣ it የሚለው አሰዋዊ ተውላጠ ስም ነው። በእማርኛ ይህ ተዋላጠ ስም ድምፅ የለውም፣ በአፀፋ ብቻ ይጠቀሳል። impersonal
አርቱፅ፣	ቀጥተኛ ያልሆነ፣ indirect
አቀለማይ፣	ብቻውን ቀለም ሊመስርት የማይችል ድምፅ፣ ለምሳሌ ተናባቢ ድምፅ፣ non-syllabic
አኑዛሪ፣	የማይነገር፣ ማንቁርት ውስጥ የሚገኙት ጅማቶች በማይርገባቸውበት ጊዜ የሚፈጠር ድምፅ፣ voiceless
አድምፀት፣	አንድ ነዛሪ የሆነ ድምፅ ወደ አኑዛሪ ድምፅነት የሚለወጥበት ሂደት፣ devoicing
አሰር፣	ነፃ ያልሆነ፣ ብቻውን የማይቆም፣ ምሳሌ፣ ውፍር-፣ ድፍር-፣ ወዘተ፣ bound
አግድ፣	አየር ታግዶ በአንድ ጊዜ ሲለቀቅ የሚፈጠር ድምፅ፣ stop / plosive
አሌት፣	አሌ፣ ወይም ሀሰት የማለት ሂደት፣ negation
አልት፣	ሀሰት የተባለ ነገር፣ negated

- ዕምር፣ ከሌሎች ተለይቶ የታወቀ፣ definite
- ዕምርነት፣ ዕውቅነት፣ definiteness
- ዕቅፍ፣ የታቀፈ፣ በሌላ ስር የሚገኝ፣ embedded
- ዕፀ-መዋቅር፣ በአንድ አሀድ ውስጥ የሚገኙ ሀረጎችንና መሪዎችን ዝምድና የሚያሳይ ዛፍ-መሰል ስዕል፣ tree structure
- ውሁድ፣ መሰረቱ ሁለት ሆኖ፣ በሂደት ተዋህዶ አንድ አካል የሆነ፣ unified, lexicalized
- ውልድ፣ ከነባር ቃል ላይ የተመሰረተ ቃል፣ ለምሳሌ ጉልበተኛ የሚለው ቃል፣ ጉልበት ከሚለው ነባር ቃል ላይ የተመሰረተ ወይም የተወሰደ ቃል ነው። derived
- ውሰብስብ፣ ተራ ያልሆነ፣ ጥልቅ የሆነ ስርዓት የሚታይበት፣ complex
- ውስጠ-ገብ፣ ወደ ውስጥ የሚገባ፣ ወደራሰ የሚመለስን ድርጊት ወይም ሁኔታ የሚያሳይ ግሰ፣ ለምሳሌ፣ ካሳ ተነጻ፣ ስንል፣ ካሳ ተነጅ ባለቤት መሆኑን አንገልግለን። ጉዳቱ ከሌላ ሰው ወደ እሱ የመጣ ነው። reflexive
- ውስጠ-ቀር፣ ወደ ሌላ ሰው የማይሻገር ድርጊት፣ በአድራጊው ላይ ብቻ የሚወሰን፣ ለምሳሌ፣

ካሳ ተነሰ

- ሰንል፣ የመነሳት ድርጊት በካሳ የሚፈፀምና በራሱም የሚቀር መሆኑን አንገልግለን። auto-benefactive/malfactive
- ዘረፎንም፣ የፎንም ዘር፣ የአንድ ፎንም ልዩ ልዩ ቅርፅ ወይም ክሳች፣ allophone
- ዘረ-ቢስ፣ ዘር የሌለው፣ ሊረባ የማይችል፣ unproductive
- ዘፈቀዳዊ ዘርግ፣ አንደመሰለ፣ ልብ አንደ ፈቀደ የሚፈፀም ተግባር፣ arbitrary
- ገሰጋሽ፣ ክብ ያልሆነ ድምፅ፣ ለምሳሌ ሚሚ ስንል፣ ከንፈራችን ይዘረጋል፣ ቡቡ ስንል ደግሞ ይከበባል፣ unrounded
- ገባሪ፣ አንድ ድምፅ ባህሪውን በቀኙ በኩል ላለ ሌላ ድምፅ የሚያጋባበት የምሰሰሉሽ ሂደት፣ progressive
- ገንዛቤ፣ ድርጊት ፈጻሚ፣ agentive
- ግላጌ፣ ስለአንድ ነገር ባለቤት ወይም ባለገንዘብ የሆነ፣ possessor
- ግብ፣ ስለ አንድ ነገር ምንነት፣ ተግባር፣ ወይም ባህሪ፣ የሚሰጥ መግለጫ፣ definition
- ግብ፣ የሚገባ፣ የሚያገዝ፣ input
- ገን-ሳልሰ፣ ባለሰሰት ጎን ግዕዝ፣ triangle
- ደራራጊ፣ ወዲያው ወዲያው የሚፈፀም ተደጋጋሚ ድርጊት፣ iterative
- ደጋጋሚ፣ አንድ ድርጊት ተደግሞ ተደግሞ የሚፈፀም መሆኑን የሚያሳይ ግሰ፣ frequentative
- ዳራ፣ ሁዋላ፣ መነሻ፣ background

- ድላንቃ፣ በድድና በላንቃ መካከል የሚገኘውን ቦታ ለመሰየም፣ ድድ እና ላንቃ ከሚሉት ቃላት የተፈጠረ አጭር ቃል፣
alveopalatal
- ድምፅ-የለሽ፣ ለባል፣ በአንደበት ሲነገር የማይችል ምዕላድ፣ ለምሳሌ ካሳ ጠጅ መጠጣት ያዘወትራል፣ በሚለው ውስጥ፣ ጠጅ መጠጣት የሚለው ሀረግ ባለቤት፣ ድምፅ የለሽ ነው። በትርጉሙ ካሳ ከሚለው ስም ጋር አንድ ነው። ካሳ የሚለው ለም ግን ያዘወትራል የሚለው ግሰ ባለቤት ነው።
empty
- ድምፀት፣ ነዛሪ ድምፆች የሚፈጠሩበት ሂደት፣ voicing
- ድርሳን፣ ሰላ አንድ ነገር የሚሰጥ አለተያየት፣ comment
- ድሀረ-ገብ፣ በቃል መድረሻ ላይ ተናባቢን ተክትሎ የሚገባ አናባቢ፣ syncope
- ድንጋራ፣ መደናገር፣ ግራ መጋባት፣ ድንጋጤ በሚለው ቃል አምሳያ የተፈጠረ፣ confusion
- ዱካ፣ አንድ ነገር ቦታውን ሲለቅ የሚተው ምልክት፣ trace
- የተፀውዖ ስም፣ የአንድ ሰው የግል መጠሪያ የሆነ ቃል፣ proper noun
- ጠቁሞሚ፣ አንድን ነገር ከሚገኝበት ቦታ ወይም ጊዜ አኩዋያ ከሌሎች ለይቶ የሚያመለክት፣ deictic
- ጥብብ-ነገር፣ ዕውቀት፣ ለለማንኛውም ነገር ያለን ግንዛቤ፣ cognition
- ጥብቅ፣ ሲነበብ ምላሳን ጫን የማድረግ ባህሪ ያለው ድምፅ፣
geminate
- ጥመራ፣ ቃል ክቃል እየተቀናጀ ጥምር ቃል የሚፈጥርበት ሂደት፣
compounding
- ጥምር፣ በጥመራ የሚፈጠር ቃል፣ ሀረግ ወይም አረፍተ ነገር፣
compound
- ጥቁምነት፣ የመጠቆም ወይም ተለይቶ የመታወቅ ሁኔታ፣ indexicality
- ጨራሽ የቀለም የመጨረሻ ተናባቢ ድምፅ፣ coda
- ፅንሰ-ቃላት፣ ገና ያልተወለደ፣ ያልተመሰረተ ቃል፣ potential word
- ፍትግ፣ የድምፅ መውጫ ቀዳዳ ሲጠብና እየር ሲፋተግ የሚፈጠር ድምፅ፣ fricative
- ፍግድ፣ እየተፋተገና እየታገደ የሚወጣ ድምፅ፣ ቃሉ ፍትግ እና አግድ ከሚሉት ቃላት ተቀናጅቶና ተጎርዶ የወጣ ነው።
affricate
- ፎኒም፣ ትርጉም ለይ፣ ማለትም በሁለት ቃላት መካከል ለሚከሰት የትርጉም ልዩነት ምክንያት የሚሆን ድምፅ፣ phoneme

ዋቢ

- መንግሥቱ ስማ፡ 1963፡ የአማርኛ ግጥም አይነቱ፣ ሥረቱ፣ ሥርዓቱ፣ የኢትዮጵያ ጥናት መፅሄት፡ ቅፅ 1፣ ቁ. 1፣ (133-149)።
- በዕምነት ገብረ አምላክ፣ 1947፣ የአንድ ቋንቋ አድገት - አማርኛ እንዴት እንደ ተሰፋፋ፣ አዲስ አበባ፡ ብርሀንና ስላም ማተሚያ ቤት።
- ባዩ ይማም፣ 1984፣ ስርዓተ ፅሀፊት፣ ውይይት፣ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ መምህራን ማህበር መፅሄት፣ መጀመሪያ ቅፅ፡ (17-41)።
- ባዩ ይማም፣ 1987፣ የአማርኛ ሰዋሰው፣ አዲስ አበባ፡ የትምህርት መሳሪያዎች ማምረቻና ማከፋፈያ ድርጅት ማተሚያ ቤት።
- ባዩ ይማምና ቲም 89፣ 1989፣ ፊደል አንደገና፣ የኢትዮጵያ የቁጥንቁጥና ስነ ፅሁፍ መፅሄት፣ ቅፅ 7፣ (1-23)።
- ብላቴን ጌታ ማህተመ ስላሴ ወ.መ. 1959፣ አማርኛ ቅጽ፣ አዲስ አበባ፡ ብርሀንና ስላም ማተሚያ ቤት።
- ብላታ መርሰዔ ሀዘን ወልደ ቂርቆስ፣ 1948፣ የአማርኛ ሰዋሰው፣ (4ኛ ዕትም) አዲስ አበባ፡ አርትሰቲክ ማተሚያ ቤት።
- ብርሃኑ ገበየሁ፣ 2000፣ ምጣኔ በአማርኛ ስነ ግጥም፣ በተሾመ ይመር አበባው፡ “የአማርኛ ግጥም አይነቶች” የኢትዮጵያ ጥናት መፅሄት፣ ቅፅ 33፣ ቁ. 1፣ (67-103)።
- ተክለ ማርያም ፋንታዬ፣ 1944፣ ሆሀተ ገበብ ዘሰነ ፅሁፍ፣ አዲስ አበባ፡ ትንሳዔ ዘገባዊ ማተሚያ ቤት።
- ተሾመ ይመር አበባው፣ 1997፣ የአማርኛ ግጥም አይነቶች፣ የኢትዮጵያ ጥናት መፅሄት፣ ቅፅ 30፣ ቁ. 1፣ (89-118)።
- ደረጃ ገብረ፣ 1975፣ ምት በስነ ግጥም ውስጥ፣ የኢትዮጵያ ቁጥንቁጥዎችና ስነ ፅሁፍ ትምህርት ክፍል፣ ድማዕ።
- ጌታሁን እማረ፣ 1990፣ የአማርኛ ሰዋሰው በቀላል አቀራረብ፣ አዲስ አበባ፡ ንግድ ማተሚያ ቤት።

Abraham Demoz. 1968. Amharic for Modern Use. *Journal of Ethiopian Studies*. 2:1, (15-30).
-----and Haylu Fulass. 1970. The Adjectival and the Nāw Clauses in Amharic *Proceedings of the Third International Conference of Ethiopian Studies*, II, (81-87). Addis Ababa, Haile Selassie I University.
Aday Abebe. 1987. The Role of the Ethiopian Revolution in the Development of Amharic Vocabulary. BA thesis, Department of Linguistics, Addis Ababa University.
Afeworq G.J. 1905. *Grammatica della Lingua Amarica*. Rome.

- Alemayehu Haile. 1987. An Autosegmental Approach to Amharic Intonation. PhD thesis, School of Oriental and African Studies, University of London.
- 1988. Lexical Stress in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*, 20, (19-43).
- 1990. An Autosegmental Approach to Some Amharic Declarative and Interrogative Contours. *Proceedings of the First National Conference of Ethiopian Studies*, (449-460). Addis Ababa University.
- 1991. The Morphological Structure of the Imperative Stem in Amharic. *The Ethiopian Journal of Education*, XII:1, (62-76).
- 1995. Is Syllabic Weight Distinction Relevant for Amharic Stress? *Journal of Ethiopian Studies*, XXVIII:2, (15-25)
- Appleyard, D. 1972. A- and As- verb forms in Amharic. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 35, (18-26).
- Armbruster, C.H. 1908. *Initia Amharica, Part I, Grammar*. Cambridge: University Press.
- Aster Taddese. 1981. The Syllable Structure of Amharic. BA Thesis, Department of Linguistics, Addis Ababa University.
- Ayele Bekerie. 1997. *Ethiopic: an African Writing System, its History and Principles*, Lawrenceville, NJ: The Red Sea Press.
- Bach, E. 1970. Is Amharic an SOV Language? *Journal of Ethiopian Studies*, VIII, (9-20).
- Baye Yimam. 1988(a). Towards a Definition of Nominal Specifiers in Amharic. In: Taddese Beyene, (ed), *Proceedings of the Eight International Conference of Ethiopian Studies*, (599-613). Addis Ababa University.
- 1990. Raising in Amharic. *Langue Orientale Ancienne de Philologie et de Linguistique*, 2:1, (231-256).
- 1994. Unaccusative Structures in Amharic. In: Harold Marcus, (ed), *New Trends in Ethiopian Studies: Papers From the 12th International Conference of Ethiopian Studies*, (1238-1253). New Jersey: Red Sea Press.
- 1996. Definiteness in Amharic Discourse. *Journal of African Languages and Linguistics*, 17, (47-83).
- 1997. The Verb to Have in Amharic. In: Fukui, K. et al, (eds.), *Ethiopia in Broader Perspective: Proceedings of the Thirteenth International Conference of Ethiopian Studies*, (619-638). Kyoyo, Japan.
- 1999(a). The Verb to Say in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*, XXXII: 1, (1-50).
- 1999 (b). Root Extension and Reduction in Amharic. *Ethiopian Journal of Language and Literature*, 9, (56-88)
- 2004. Agreement Phenomena in Amharic. In Verena Böhl et al. *Studia Aetiopica. In Honour of Siegbert Uhlig on the Occasion of his 65th birthday*, (319-337) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

- ..... 2006. The morphosyntactic properties of the form *bičč* in Amharic. In: Sieberg Uhlig (ed.) *Proceedings of the 15th International conference of Ethiopian Studies*. (715-26) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag
- 2006. The Interaction of Tense, Aspect, Agreement in Amharic Syntax. In: John Mugane et al (eds.), *Selected Proceedings of the 35th Annual Conference of African Linguistics*. Somerville, MA.: Cascadilla Proceedings Project, (193-202), www.lingref.com, document #1309
- (in progress) The Structure of DP in Ethiopian Semitic: Amharic.
- Bender, M.L. 1974. Amharic Verbal Types from Text to Lexicon. *Folia Orientalia*, 15 (23-46).
- et al. 1976. The Amharic Language. In : Bender et al (ed) *Language in Ethiopia*. London: Oxford University Press. (77-98)
- 1983. The Origin of Amharic. *Journal of the Institute of Language Studies*. Addis Ababa University, 1:1, (14-52).
- Benneth, M.E. 1978. Stratificational Approach to Amharic Phonology. MA thesis, Michigan State University.
- Beza Tesfaw. 1997. Causativization in Amharic. MA Thesis, School of Graduate Studies, Addis Ababa University.
- Bliese, L. 1979. Constraints on Clitics in Amharic. *Folia Orientalia*, (113-142).
- 1988. A Discourse Analysis of Amharic Narratives. In: Taddese Beyene (ed) *Proceedings of the Eighth International Conference of Ethiopian Studies*, (613-621), Institute of Ethiopian Studies, Addis Ababa University.
- Cohen, M. 1970 (2nd Edition). *Traite de Langue Amharic*. Paris: Institut d'Ethnologie.
- Cotterell, F.B. 1964. Amharic Word Classes. *Journal of Ethiopian Studies*, 11:1, (11-33).
- 1966. The Amharic Primary Neutral Sentence. *Journal of Ethiopian Studies*, IV:2, (33-48).
- 1973. Control in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*, 7:1, (75-106).
- Cowley, R. 1969. A and B Verbal Stem Types in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*. VII:1 (1-33)
- 1976. The Standardisation of Amharic Spelling. *Journal of Ethiopian Studies*, V:2, (1-18)
- Dawkins, C.H. 1960. *The Fundamentals of Amharic*. Addis Ababa: Sudan Interior Mission.
- Degif Petros Banksira. 2000. *Sound Mutations, the Morphophonology of Chaha*. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Demissie Manahlot. 1977. Nominal Clauses in Amharic. PhD Dissertation, Georgetown University.
- 1988. On Amharic Performative Verbs. In: Taddese Beyene (ed) *Proceedings of the Eighth International conference of Ethiopian Studies* (623-629). Institute of Ethiopian Studies.

- Demeke, G. Awigichew. 2000. The Structure of IP in Amharic. A paper presented at the 14th International Conference of Ethiopian Studies, Addis Ababa University
- 2001. N-Final Relative Clauses in Amharic. *Studia Linguistica*, vol.55 :2, (192-216)
- 2004. The Clause Structure of Ethiopian Semitic. PhD Dissertation, University of Tromsø.
- Ehret, Christopher. 1988. Social Transformation in the Early History of the Horn of Africa: Linguistic Clues to Development of the Period 500 B.C. to AD 500. In: Taddese Beyene (ed.) *Proceedings of the Eighth International Conference of Ethiopian Studies*. Vol. 1, (639-651), Institute of Ethiopian Studies, Addis Ababa University.
- Ferguson, C. 1976. The Ethiopian Language Area. In: Bender, et al, (eds.), *Language in Ethiopia*. Oxford University Press, (64-76).
- Gasser, M. 1985. Amharic -m and -ss, Morphology, Theme and Assumed Knowledge. *Lingua*. 65:1/2, (56-106).
- Getachew Haile. 1967. Demonstrative Pronouns in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*, V, (9-12).
- 1971. The Suffix Pronouns in Amharic. *Papers in African Linguistics*, (101-111).
- 1972. The Copula *naw* in Amharic. *Proceedings of the Fourth international Conference of Ethiopian Studies*, (139-154). Rome,
- 1970. Archaic Amharic Forms. *Proceedings of the Third International Conference of Ethiopian Studies*, II, (61-80), Institute of Ethiopian Studies, Haile Selassie I University.
- Getahun Amare. 1995. Baye Yimam: yamariñña säwasäw (Amharic Grammar), *Journal of Ethiopian Studies*, XXVIII:2, (51-60).
- Girma Halefom. 1992. An Initial Wh-filter in Amharic. *Journal of Ethiopian Languages and Literature*, 2, (75-94).
- 1994. The Morphologically "Incomplete" Agreement Paradigms in Amharic. In: Harold Marcus, (ed), *New Trends in Ethiopian Studies: Papers From the 12th International Conference of Ethiopian Studies*, (1249-1260). New Jersey: Red Sea Press.
- 1994. The Syntax of Functional Categories: A Case Study of Amharic. PhD Dissertation, Montreal, Universite Du Quebec a Montreal.
- Girmay Berhane. 1992. Word Formation in Amharic. *Journal of Ethiopian Languages and Literature*, 2, (50-74)
- Goldenberg, G. 1964. On the Amharic Tense System. *Proceedings of the Second International Conference of Ethiopian Studies*, (47-49). Manchester.
- 1965. Studies in Amharic Syntax. *Journal of Ethiopian Studies*, III:1 (6-22).
- Habte Mariam Marcos. 1973. Regional Variation in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*. Vol. XI:1, (113-129)
- Hartmann, J. 1980. *Amharische Grammatik*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

- Haylu Fulass. 1964. *Derived Nominal Patterns in Amharic*. PhD Thesis, UCLA.
- 1967. The Particle *yā* in Amharic. *Rassegna di studi etiopici*, 20, (103-119).
- 1968. Notes on the Verbal Noun and Possession Markers. *Journal of Ethiopian Studies*, 6:2, (71-76).
- 1972. A Pseudo-object Construction in Amharic. *Proceedings of the Fourth International Conference of Ethiopian Studies*, (115-125). Rome.
- 1972. Relative Clause in Amharic. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 35, (497-515).
- 1980. On Imperatives in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*, XIV, (87-96).
- and Bender, M.L. 1978. *Amharic Verb Morphology*. East Lansing: Michigan State University, African Studies Center.
- Getachew Haile, and Roger Cowley. 1976. Dialect Variation in Amharic. In: Bender et al, (eds.), *Language in Ethiopia*. London: Oxford University Press, (90-99).
- Hayward, R.J. (n.d.) The High Central Vowel in Amharic: New Approaches to an Old Problem. In: Fishman, J. (ed), *From Phonology to Society*, (301-325).
- 1991. A Propos Pattern of Lexicalization in the Ethiopian Language Area. *Afrikanistische Arbeitspapiere*.
- Hebo, P. A. 1955. *Grammatica Amharica*. Asmara: Scuola Tipografica Francescana.
- Hetzron, R. 1966. Pronominalization in Amharic. *Journal of Semitic Studies*, 2:1, (71-76).
- 1970. Towards an Amharic Case Grammar. *Studies in African Linguistics*, 1:3, (304-354).
- 1972. Ethiopian Semitic: Studies in Classification. *Journal of Semitic Studies*, Monograph No 2., Manchester University.
- Hodson, A. and C.H. Walker. 1922. *An Elementary and Practical Grammar of the Oromo Language*. London: Society for Promoting Christian Knowledge.
- Hudson, G. 1972. Why Amharic is not a VOS Language. *Studies in African Linguistics*, 3.
- 1978. Geolinguistic Evidence for Ethiopian Semitic Prehistory. *Language Miscelanea*. Institute of Ethiopian Studies.
- 1981. Evidence of the Nominal Origin of the Perfect in Amharic. In: Segert, Stanislav, (ed). *Ethiopian Studies*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- 1985. The Principled Grammar of Amharic Verb Stems. *Journal of African Languages and Linguistics*, 7:1, (39-58).
- Isenberg, W.C. 1842. *Grammar of the Amharic Language*. London: Church Missionary Society.
- Kapeliuk, O. 1969. Auxiliaires en amharique. *Proceedings of the Six international Conference of Semitic Studies*, 1-16. Jerusalem.
- 1978. Particles of Concatenation and Reference in Amharic. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 14, (272-282).
- 1980. Pseudo Questions in Amharic. *Proceedings of the Six International conference of Ethiopian Studies*, (337-341). Tel-Aviv.

- 1984. Semantic Analysis of Some Morphological Phenomena. In: Taddese-Beyene (ed). *Proceedings of the Eighth International conference of Ethiopian Studies*, (697-703). Institute of Ethiopian Studies, Addis Ababa University.
- 1988 *Nominalization in Amharic*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- 1994. The Evolution of ṛswo and ṛsaččāw as Sociolinguistic Variants. In: Harold Marcus, (ed), *New Trends in Ethiopian Studies: Papers From the 12th International Conference of Ethiopian Studies*, (1270-1281). New Jersey: Red Sea Press.
- 1994. *The Syntax of the Noun in Amharic*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag
- Leslau, W. 1945. The Influence of Cushitic on the Semitic Languages of Ethiopia. A Problem of Substratum. *Word*, 5:1, (59-82).
- 1964. Toward a History of Amharic Vocabulary. *Journal of Ethiopian Studies*, II:2, (12-20).
- 1968. *An Amharic Conversation Book*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz
- 1995. *A Reference Grammar of Amharic*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz
- Levine, D. 1974. *Greater Ethiopia*. University of Chicago Press.
- Lykowska, L. 1993. Sentence Schemata for Amharic. University of Warsaw.
- Mantel-Niecko, J. 1971. Palatograms of Sounds of Amharic. *Africana Bulletin*, 15, (23-41).
- Messelech Melkie. 1985. Interrogative Sentences in Amharic. BA Thesis, Department of Linguistics, Addis Ababa University.
- Meseret Teshome. 1985. The Verb Phrase in Amharic. BA Thesis, Department of Linguistics, Addis Ababa University.
- Mullen, D.S. 1986. Issues in the Morphology and Phonology of Amharic: The Lexical Generation of Pronominal Clitics. PhD. Thesis, University of Ottawa.
- Mulugeta Seyoum .2001. The Syllable Structure and Syllabification in Amharic. MPhil. Thesis, Norwegian University of Science and Technology.
- Podolsky, B. 1977. Morphophonology of Amharic Verb. *Proceedings of the Fifth International Conference of Ethiopian Studies*, (91-96) Nice.
- 1980. The System of Verbal Stems in Amharic. *Proceedings of the Six International Conference of Ethiopian Studies*, (447-454). Tel Aviv.
- 1982. Some Problems in the Phonology and Morphology of Amharic. *Proceedings of the Seventh International Conference of Ethiopian Studies*, (17-18). Lund.
- Polacek. Z. Functional Sentence Perspectives in Amharic, Preliminary Notes. In: Taddese Beyene, (ed). *Proceedings of the Eighth International Conference of Ethiopian Studies*, (567-572). Institute of Ethiopian Studies, Addis Ababa University.
- 1994. Several Notes on Amharic Syntactically – formed Adjectives. In: Harold Marcus, (ed), *New Trends in Ethiopian Studies: Papers From the 12th International Conference of Ethiopian Studies*, (1282-1293). New Jersey: Red Sea Press.
- Richter, R.1984. On the Enrichment and Expansion of the Amharic Scientific Vocabulary. In: Taddese Beyene, (ed). *Proceedings of the Eighth International Conference of*

- Ethiopian Studies*, (567-572). Institute of Ethiopian Studies, Addis Ababa University.
- 1994. Lexicographical Notes on Amharic. In: Harold Marcus, (ed). *New Trends in Ethiopian Studies: Papers From the 12th International Conference of Ethiopian Studies*, (1294-1301). New Jersey: Red Sea Press.
- 1997. Some Linguistic Peculiarities of Old Amharic Texts. In: Fukui, K. et al, (eds.). *Ethiopia in Broader Perspective: Proceedings of the Thirteenth International Conference of Ethiopian Studies*, (543-551). Kyoto, Japan.
- Taddese Beyene. 1972. Aspects of the Verb in Amharic. PhD thesis, Georgetown University.
- 1980. Notes on Two Process Verbs in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies*, 14, (123-129).
- 1989. Terms of Endearment in Amharic, Their Morphological Structures and Sociolinguistic Norms. *Journal of Ethiopian Studies*, XXII, (65-75).
- Taddese Tamrat. 1972. *Church and State in Ethiopia 1270-1527*. London: Oxford University Press.
- 1988. Ethnic Interaction and Integration in Ethiopian History: The Case of Gafat, *Journal of Ethiopian Studies*, XXI, (121-144).
- Takkele Taddese. 1992. Are t' and s' Variants of an Amharic Variable: A Sociolinguistic Analysis. *Journal of Ethiopian Languages and Literature*. No2, (103-121).
- Titov, E. 1976. *The Amharic Language*. Moscow: NAUKA
- Ullendorff, F. 1955. *The Semitic Languages of Ethiopia: a Comparative Phonology*. London: Tylor's Foreign Press.
- Vassilevich, A. 1988. Colour Terms in Amharic. *Proceedings of the Ninth International Conference of Ethiopian Studies*, (142-148). Moscow
- Voigt, R. 1980. The Amharic First Order Vowel. In: Serget, Stanislav (ed). *Ethiopian Studies: Dedicated to Wolf Leslau*, (142-148). Wiesbaden:
- Wedekind, K. 1992. Which Form Predicts all Others Best? Variations on the Amharic Verb Theme. *Journal of Ethiopian Studies*, XXV, (73-92).
- Zavdsckaya, E. P. 1988. A Propos the Expression of Causation Category in the Amharic Language. *Proceedings of the Ninth international Conference of Ethiopian Studies*, (157-164). Moscow.